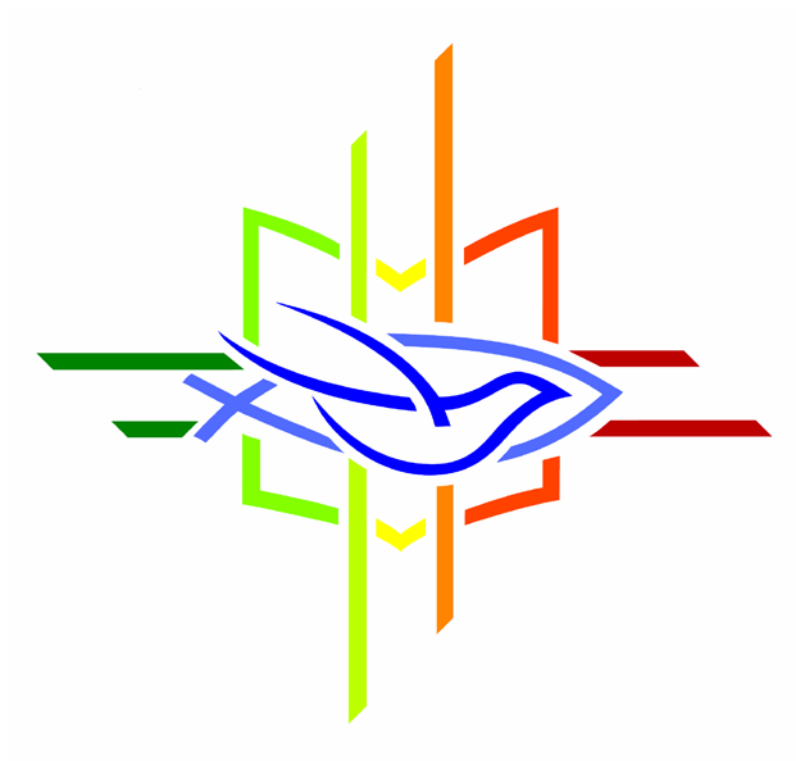

Protestants - Evangelische Gottesdienst   Leerplan SO I

uitgave inspectie – begeleiding
Protestants – Evangelische Godsdienst
onder verantwoordelijkheid van het Comité PEGO
zetel: Marsveldstraat 5, 1050 Brussel

Voorwoord

Het verheugt ons u het nieuwe leerplan PEGO voor de eerste graad Secundair Onderwijs (verder aangeduid als SO I) aan te kunnen bieden.

Dit leerplan past binnen de Algemene Doelstellingen PEGO en de Einddoelen PEGO/SO zoals die door het Comité PEGO werden vastgesteld. Het sluit aan bij het Leerplan PEGO/LO (uitgave 2001vv) en bereidt voor op de leerplannen voor de hogere jaren ASO, BSO, KSO (in voorbereiding) en TSO.

De leerkracht is eraan gehouden de doelstellingen per periode te bereiken. Dit leerplan biedt daartoe suggesties voor invulling en verwijzingen naar bronnen en lesmateriaal. De leerplandoelen zijn bindend, de suggesties voor invulling niet. Op de site www.pegosite.be wordt per periode lesmateriaal aangeboden voor zover beschikbaar.

Aan dit leerplan is lang en met veel vrijwillige inzet gewerkt waarvoor heel veel dank. Namens de leerplancommissie spreek ik de wens uit dat dit nieuwe leerplan tot een krachtig instrument en hulpmiddel mag worden om u als leerkrachten te helpen en te sturen bij uw moeilijke maar belangrijke taak van het geven van protestants-evangelisch godsdienstondericht aan jonge adolescenten.

Succes en Gods zegen toegewenst en de nodige creativiteit om jongeren op een zo belangrijk scharniermoment van kinderlijk naar volwassen geloven te begeleiden.

Brussel, juni 2008

F. Rooze
Voorzitter van de leerplancommissie SO

De huidige leden van de Leerplancommissie:

Herman Aerts, Gottlieb Blokland, Samuël Bossers, Margreet de Boer, Rudi Labruyère, Christine Liagre, Frank Rooze, Jart Voortman, Erika Voskuil.

Afgevaardigde van het Comité PEGO: Ludo Van Malcot.

Werkten voorheen mee:

Karel Henk Jeddens, Freddy Mantels, Rafaël Sette, Ida Van Dessel, Kris Vleugels.

INHOUD

INHOUD	4
ALGEMENE DOELSTELLINGEN PEGO	5
EINDDOELEN PEGO / SECUNDAIR ONDERWIJS	6
HET GEBRUIK VAN DE LEERPLANNEN SO	7
VAN SCHOOLKIND NAAR JONGE ADOLESCENT	8
PEDAGOGISCH - DIDACTISCHE UITGANGSPUNTEN	10
WEGWIJZER	12
SCHEMA SO I. 1A	14
PERIODE SO I. 1A. 1	16
PERIODE SO I. 1A. 2	23
PERIODE SO I. 1A. 3	31
PERIODE SO I. 1A. 4	39
PERIODE SO I. 1A. 5	46

Algemene Doelstellingen PEGO

De leerlingen verwerven een grondige Bijbelkennis en zijn in staat de grote lijnen en de unieke betekenis van de Bijbelse boodschap voor het geloof te verwoorden.

De leerlingen ontwikkelen openheid, eerbied en liefde voor God.

De leerlingen weten dat de Bijbel aanzet tot het maken van een doordachte geloofskeuze ten aanzien van haar boodschap en het getuigenis over God en Jezus Christus

De leerlingen zijn in staat de historische, ethische, sociale en culturele betekenis van de Bijbel voor hun persoonlijk leven, voor gezin en familie, voor kerk of gemeente en voor de maatschappij te herkennen en te beschrijven.

De leerlingen ontwikkelen een besef dat het geloof zich uit en beleefd wordt in woord, beeld, gebaar en zang.

De leerlingen kunnen Bijbelse normen en waarden verwoorden en zijn in staat belangrijke levensvragen vanuit de Bijbel te belichten.

De leerlingen ontwikkelen in hun groei naar volwassenheid een verantwoord gedragspatroon in hun persoonlijk en sociaal leven, gefundeerd op Bijbelse waarden en normen.

De leerlingen leren liefde en respect op te brengen voor de naaste ongeacht zijn ras, geslacht, overtuiging of etnische afkomst.

De leerlingen zijn in staat de joodse wortels van het christendom te verwoorden. De leerlingen kunnen de grote lijnen van de geschiedenis van het christendom weergeven.

De leerlingen kunnen grote christelijke stromingen en protestants-evangelische denominaties beschrijven en hun eigen levensbeschouwing daarin plaatsen.

De leerlingen kunnen belangrijke niet-christelijke religies en filosofische stromingen in grote lijnen weergeven.

(Deze doelstellingen dienen aan het eind van de schoolopleiding, onderscheiden naar niveau en onderwijsvormen bereikt te worden)

Eindoelen PEGO / secundair onderwijs

- 1 De leerlingen verdiepen hun inzicht in het wezen, de boodschap en de achtergronden van de Bijbel.
  - 1.1 De leerlingen ontwikkelen openheid, eerbied en liefde voor de Bijbel als Gods woord.
  - 1.2 De leerlingen verwerven inzicht in opvattingen over inspiratie en ontstaansgeschiedenis van de Bijbel.
  - 1.3 De leerlingen verwerven kennis van samenstelling en structuur van de Bijbel.
  - 1.4 De leerlingen verwerven inzicht in onderlinge verbanden in de Bijbel.
  - 1.5 De leerlingen verbreden hun kennis van de historische en aardrijkskundige achtergronden van de Bijbel.
- 2 De leerlingen verdiepen hun inzicht in de betekenis die het geloof in God en Jezus Christus in hun leven kan hebben.
  - 2.1 De leerlingen verwerven inzicht in de belangrijkste christelijke geloofspunten en hoe deze vanuit de Bijbel gefundeerd worden.
  - 2.2 De leerlingen verwerven inzicht in algemene levensvragen en de antwoorden die hierop vanuit de Bijbel gegeven kunnen worden en zij ervaren de relevantie ervan voor hun eigen leven.
  - 2.3 De leerlingen verwerven inzicht in ethische vraagstukken en de wijze waarop ethische principes aan de Bijbel kunnen worden ontleend.
  - 2.4 De leerlingen leren hoe zij, uitgaande van de Bijbel, hun eigen ethische maatstaven kunnen ontwikkelen en toepassen en tonen zich gemotiveerd om dat te doen.
  - 2.5 De leerlingen ontwikkelen en aanvaarden in hun groei naar volwassenheid hun eigen identiteit mede ten aanzien van relaties en seksualiteit.
- 3 De leerlingen verwerven inzicht in het ontstaan van het Christendom en de verschillende christelijke kerken.
  - 3.1 De leerlingen verwerven inzicht in het ontstaan van het christendom vanuit het Jodendom.
  - 3.2 De leerlingen kennen de grote lijnen van de kerkgeschiedenis en vormen in het licht daarvan een kritische visie op hedendaagse ontwikkelingen.
  - 3.3 De leerlingen kennen de hoofdlijnen van de geschiedenis van de Reformatie, in het bijzonder van de zuidelijke Nederlanden.
  - 3.4 De leerlingen hebben inzicht in het protestantisme in België en kunnen zich situeren in de pluriformiteit ervan.
- 4 De leerlingen ontwikkelen vanuit een Bijbelse levensvisie een open houding ten aanzien van de samenleving.
  - 4.1 De leerlingen verwerven inzicht in andere godsdiensten en levensbeschouwingen en leren hierover kritisch na te denken in het licht van de Bijbel.
  - 4.2 De leerlingen verwerven inzicht in de levensbeschouwelijke en ethische aspecten van belangrijke terreinen van het hedendaagse leven zoals wetenschap, cultuur en sport.
  - 4.3 De leerlingen verdiepen zich in vragen met betrekking tot de verhouding van geloof en politiek en ontwikkelen een verantwoordelijke houding ten aanzien van maatschappelijke en economische problemen.
  - 4.4 De leerlingen ontwikkelen een respectvolle houding tegenover anderen ongeacht ras, geslacht of overtuiging en verwerven inzicht in de samenhang tussen godsdienstvrijheid en verdraagzaamheid.
  - 4.5 De leerlingen bezinnen zich op de opdracht van Christus om zijn getuige te zijn in deze wereld.

Het gebruik van de leerplannen SO

Decretaal is het de bevoegdheid van het Comité PEGO om de inhoud van de leerplannen PEGO te bepalen. In de praktijk worden de leerplannen opgesteld door de leerplancommissie, worden ze door de Stuurgroep beoordeeld en worden ze nadien door het Comité PEGO goedgekeurd.

In de Verbintenisbrief verbindt de leerkracht zich onder andere tot het volgende:

*Ik verbind mij ertoe te werken overeenkomstig de door het Comité PEGO gepubliceerde 'Richtlijnen', de door dit Comité opgestelde leerplannen te volgen en hiervan slechts af te wijken **na overleg met en met instemming van de inspecteur-adviseur**. Tevens zal ik de aanwijzingen van de bevoegde inspectie opvolgen.*

Het volgen van de leerplannen heeft veel voordelen: het garandeert een evenwichtig, logisch opgebouwd leerstofpakket, verspreid over de verschillende leerjaren; het vermijdt een eenzijdige benadering of aandacht voor een deel van de leerstof door de leerkracht; het zorgt voor continuïteit bij verandering van school. Het is de taak van de inspecteurs-adviseurs te waken over de correcte toepassing van de leerplannen door de leerkrachten.

Afwijkingen van het leerplan kunnen toegestaan worden wanneer ze gemotiveerd kunnen worden vanuit de situatie van de leerling(en): bvb.: zittenblijver, nooit eerder PEGO gevolgd. De afwijking geldt slechts voor één schooljaar voor een bepaalde klasgroep.

Bij de implementatie van de leerplannen zal de leerkracht rekening houden met de bepalingen van de Richtlijnen en andere bepalingen uit het Vademecum waaronder:

De leerkracht PEGO vertegenwoordigt niet de denominatie of strekking waartoe hij behoort, maar is ertoe gehouden op respectvolle wijze om te gaan met de opvattingen van de leerlingen en hun ouders en met hun familiale en sociale context zonder zijn eigen opvattingen op te dringen; enkele voorbeelden mogen dit duidelijk maken:

- *De leerkracht heeft wellicht een eigen standpunt in verband met kinder- en volwassenendoop. Mogelijk hebben zijn leerlingen vanuit hun kerkelijke achtergrond daarover een andere mening, die men ook meent bijbels te kunnen funderen. Het is dus wenselijk de verschillende visies respectvol naast elkaar te plaatsen.*
- *In verband met het scheppingsverhaal bestaan er verschillen in opvattingen. Ook die zal de leerkracht respectvol bespreken.*
- *Het komt voor dat ouders van leerlingen scheiden. Het is in dat geval niet aan de leerkracht PEGO om zich hierover tegenover de leerling op grond van de Schrift uit te spreken.*
- *Het staat iedere leerling vrij symbolen te dragen, boeken te lezen, spelletjes te spelen wat ook de mening van de leerkracht daarover moge zijn.*

Verder stelt het Vademecum:

De leerplannen bevatten, naast leerplandoelstellingen ook 'suggesties voor invulling' en infomateriaal. De doelstellingen zijn bindend, de suggesties voor invulling en het infomateriaal zijn bedoeld als hulpmiddel voor de leerkracht en derhalve mag er vrij mee omgegaan worden. Ook mogelijke verwijzingen naar bestaande handboeken zijn bedoeld als hulp voor de leerkracht: er zijn geen handboeken gepubliceerd, die de programma's van het PEGO volgen en er zijn geen handboeken voor het PEGO voorgeschreven.

Van schoolkind naar jonge adolescent

De middenschoolleeftijd is een zeer belangrijke fase in de ontwikkeling van kind naar volwassene: de leerlingen veranderen in deze tijd van schoolkind naar jonge adolescent¹. Daarbij heeft het meerdere 'ontwikkelingstaken': zijn lichaam en zijn seksualiteit ontwikkelen zich en hij moet op zoek naar een positief en realistisch zelfbeeld en naar zijn eigen volwassen persoonlijkheid.

In de ontwikkelingspsychologie wordt deze levensfase beschreven als een periode met zeer grote individuele verschillen, een fase van emotioneel onevenwicht, van psychisch loskomen uit de geborgenheid van het gezin om zijn eigen plaats, zijn eigen 'identiteit' te vinden. De zeer snelle groei en de seksuele rijping beïnvloeden het zelfconcept en worden door deze jongeren doorgaans als de grootste verandering ervaren. Men voelt zich een andere persoon. Het uiterlijk wordt zeer belangrijk voor de zelfwaardering, vooral bij meisjes. Lichamelijke en psychische rijping lopen niet altijd parallel wat aanleiding kan geven tot een fout verwachtingspatroon van de omgeving. Jongens zijn doorgaans minder voorgelicht dan meisjes over wat er met hun lichaam gebeurt.

Al deze zaken kunnen leiden tot zeer sterke gevoelens van onzekerheid. Vooral bij de meisjes leven vaak veel vragen over de gevoelens en verlangens die bij hen ontwaken. Veel jongens hebben de behoefte hun kracht te beproeven: sport gaat vaak een grote rol in hun leven spelen. Kenmerkend is een hernieuwd egocentrisme, een oversimplificeren vanuit eigen hypothesen over de werkelijkheid. Dit kan leiden tot teleurstellingen en een onrealistisch zelfbeeld: ze denken dat anderen evenzeer met hen bezig zijn als zijzelf, ze denken uitgelachen of bewonderd te worden, vooral door de andere sekse. Vaak hebben ze het gevoel heel uniek, heel anders te zijn dan de anderen wat kan leiden tot een gevoel van totale eenzaamheid of tot roekeloos gedrag. Negatieve gevoelens, die ze nog niet kunnen relativeren, kunnen hen soms erg belasten.

Op dynamisch-affectief vlak merken we vaak een identiteitscrisis door het gedeeltelijk verdwijnen van de afhankelijkheid en door de verwachtingen van hun omgeving. Nieuwe cognitieve mogelijkheden doen vroegere zekerheden wankelen. De jongere heeft twijfels over: wie ben ik, wie wil ik zijn, hoe ervaren de anderen me? Hij komt losser van ouders en leerkrachten, ontdekt hun onvolmaaktheden en stelt zich kritischer op. Ouderen hebben het moeilijk met die nieuwe zelfstandigheid en herinneren dan nodeloos aan de vroegere afhankelijkheid van de jongere. In onze cultuur is er een grote kloof tussen de kinderwereld en de wereld van de volwassenen. Andere tegenstellingen zijn: de zorg en solidariteit binnen het gezin tegenover de concurrentie en de macht in de samenleving. De jongere krijgt daarbij tegengestelde boodschappen: 'wees zelfstandig', maar ook: 'gehoorzaam' (ouders en opvoeders), 'geniet' maar ook: 'denk aan later' (samenleving).

Sociaal gezien komt de jongere op deze leeftijd als het ware in een tweede protestfase met experimenteren, nieuwe ervaringen opdoen, gissen en missen. Anderzijds conformeren velen zich slaafs aan de verwachtingen en de heersende meningen van leeftijdgenoten. De innerlijke leegte wordt dan opgevuld met groepsidentiteit, in een eerste fase meestal van een groep binnen de eigen sekse. Deze leeftijd wordt ook gekenmerkt door projectieve vriendschappen en verliefdheden. Voor een goede identiteitsverwerving zijn nodig: een positief grondvertrouwen en geduld, wilskracht en doelgerichtheid, ondersteund door een goed sociaal milieu tegenover gevoelens van schaamte, twijfel en schuld. De jongere heeft

---

¹ De vroeger gebruikte term 'pubers' wordt in de huidige literatuur alleen nog maar voor de lichamelijke aspecten van deze ontwikkelingsfase gebruikt. Men spreekt men nu van 'jonge adolescenten'.

daarbij nood aan een zich goed kunnen voelen binnen een groep waarmee hij zich kan identificeren; hij heeft nood aan vertrouwenspersonen.

Wanneer de jongere zich hals over kop een voorgedrukte identiteit aanneemt (bv deel uitmaken van een sekte), kan dit zijn echte volwassenwording negatief beïnvloeden.

De jongere begint zich in deze periode vragen te stellen over allerlei zaken die hij altijd gehoord, geleerd en geloofd heeft; hij probeert na te gaan hoeveel “draagkracht” overtuigingen hebben die hij tot nu toe als vanzelfsprekend heeft overgenomen.

Op het gebied van beroepskeuze komt, na de kinderlijke fantasieperiode, de tentatieve periode waarin men de grenzen van eigen kunnen en de gekregen waardering aftast. Echt realistisch hierover is de jongere pas rond zijn 17de.

Ontwikkeling van het denken

Kenmerkend voor de ontwikkeling van het denken van leerlingen op middelbare leeftijd is dat er zich ingrijpende **kwantitatieve en kwalitatieve veranderingen** voordoen **in de mogelijkheden van hun denken**: de jongeren zijn in staat sneller meer informatie op te nemen. Hun woordenschat en taalvaardigheid nemen toe. Ze kunnen zich langer en beter concentreren. Ze denken meer planmatig en systematisch. Bovendien schakelen ze op deze leeftijd over **van concreet naar formeel-operationeel denken**. Dit stelt hen in staat deductief, hypothetisch en abstract te denken waarbij ze gebruik maken van logische denkgeregels. Ze stellen kritische vragen, leren relativeren en zetten eigen redeneringen op. Ze begrijpen symbolen, beeldspraak en uitspraken met dubbele bodem beter.

Het nieuwe formeel-operationele denken leidt soms tot emotionele onzekerheid: alles kan betwijfeld worden, alles kan cynisch gerelativeerd worden, ook de zekerheden waarin men vroeger geloofde. Keuzes maken wordt daardoor moeilijk. Jongeren gaan in deze fase twijfelen aan de zekerheden en waarheden die ze voordien kritiekloos van hun ouders en opvoeders overnamen. Vroeger geleerde normen en waarden worden in vraag gesteld. Vaak hebben jongeren op deze leeftijd een overdreven kritische instelling, die dan weer verkeerde reacties van volwassenen uitlokt. Hun kritiek is immers vaak onredelijk en onverstandig.

Geloofsontwikkeling

Wetenschappelijk onderzoek en ook eigen praktijkervaring leren dat de middelbare leeftijd **scharniermoment** is op het gebied van geloven:

Het lagereschoolkind beleeft zijn geloof op basis van de overgeleverde verhalen zonder dat het daar al veel kritische vragen over stelt (“**mythical-literal faith**” - *mythisch-letterlijk geloof*, J.Fowler).

De jonge adolescent komt in een fase waarin hij gaat zoeken naar een eigen geloofsovertuiging vanuit de meningen die zijn omgeving hem aanreikt (“**synthetic-conventional faith**” - *geloof samengesteld uit conventionele meningen*).

Dit zoeken en vragen kan als het god is uitmonden in een bewuste, persoonlijke geloofskeuze (“**individuate-reflective faith**” – *persoonlijk doordacht geloof*) op volwassen leeftijd.

Bij geloofsoverdracht speelt de omgeving van de jongere een grote rol. Vooral de ouders nemen daarbij een sleutelpositie in: de wijze waarop zij de geloofsinhouden en gedragsregels overdragen en vooral ook zelf bij geloofsbeleving betrokken zijn, blijkt bepalend te zijn voor de geloofsontwikkeling van jongeren. Daarnaast is er natuurlijk ook invloed van kerk, godsdienstonderwijs en vrienden.

Pedagogisch - Didactische Uitgangspunten

Bij het opstellen van dit leerplan is er van uitgegaan dat er in het godsdienstonderwijs terdege rekening gehouden moet worden met de algemene ontwikkeling, de leefsituatie en de interessesfeer van jonge adolescenten en in het bijzonder ook met hun geloofsontwikkeling.

Het is belangrijk dat jongeren in de godsdienstlessen bouwstenen aangereikt krijgen waarmee ze hun eigen geloofsidentiteit kunnen bepalen eerder dan dat hun alleen maar de theologisch correcte geloofswaarheden worden voorgehouden. Wanneer er onvoldoende belangstelling wordt gewekt en onvoldoende bouwstenen worden aangereikt, zullen jongeren niet actief zoeken naar een eigen geloofsidentiteit. Jongeren hebben er vooral behoefte aan *telkens weer* hun vragen te kunnen stellen. Wanneer er te zeer wordt aangedrongen op een snelle geloofsbeslissing, zonder nog ruimte te laten voor deze vragen, wordt de zoektocht naar de persoonlijke geloofsovertuiging vroegtijdig afgebroken en groeit er geen volwassen manier van geloven. Vaak zijn jongeren zeer lange tijd onbeslist op het vlak van geloven. Meestal bereiken ze een meer gerijpte persoonlijke geloofsidentiteit pas tegen het einde van de adolescentie.

Belangrijk is het daarom juist op deze leeftijd **de Socratische methode** toe te passen waarbij de leerkracht door het stellen van goede vragen het zelfstandig denken van de leerlingen op gang brengt en stimuleert: zelf gevonden antwoorden worden beter onthouden en geïntegreerd dan aangeboden leerstof.

Vanuit bovenstaande overwegingen is er bij het opstellen van dit leerplan voor gekozen om een dubbele lijn te volgen:

Vertrekkend vanuit de leefwereld van de leerlingen wordt enerzijds een Bijbelse en anderzijds een thematische lijn gevolgd. Deze thematische lijn sluit zo veel mogelijk aan bij de Bijbelse lijn en ook bij de leefwereld van jongeren. Omdat godsdienstonderwijs meer moet zijn dan alleen maar kennisoverdracht, werden voor beide lijnen, naast inhoudelijke, ook attitudinale doelstellingen opgesteld.

Dit dubbele spoor moet leerlingen toelaten in onze godsdienstlessen antwoorden te krijgen op hun vragen zowel over Bijbel en geloof als over henzelf, de wereld, het leven en de ethiek.

Wat betreft de Bijbelse leerstof wordt in dit leerplan SO I vastgehouden aan het uitgangspunt van het vroegere leerplan SO I om in de eerste graad van het SO de Bijbelse stof voornamelijk te beperken tot Thora en Evangelien.

Om een en ander duidelijk voor te stellen, werden er een jaarschema en schema's per periode opgesteld. Daarin worden de kernbegrippen uit de leefwereld, de Bijbelse stof, de thematische lijn en de attitudinale doelstellingen overzichtelijk naast elkaar geplaatst.

Leerplandoelen moeten door de leerkracht bij het voorbereiden van de lessen **vertaald** worden in concretere **lesdoelen**. Daaruit moet een voor leerlingen boeiend lesverloop voortvloeien waarbij de leerkracht de leerlingen de kans geeft de aangeboden leerinhouden middels gevarieerde werkvormen te verwerken en te integreren.

Zoals bij alle lesgeven, dient ook de leerkracht PEGO voor iedere les de **beginsituatie** van de leerlingen te bepalen: wat is hun voorkennis, hun ontwikkelingsniveau, hun achtergrond, hun belangstelling? Omdat de klasgroepen vaak klein zijn, heeft de leerkracht gelegenheid te over om steeds het **individualisatie principe** toe te passen.

Het **lesverloop** moet zo gevarieerd mogelijk verlopen: afwisseling in werkvormen maakt de les levendig en houdt de belangstelling van de leerlingen gaande. Een stereotiep lesverloop werkt demotiverend voor leerkracht en leerlingen. Leerlingen moeten steeds het gevoel hebben iets interessants te zien en te doen te krijgen en iets bij te leren dat voor hen belangrijk is. Maar te moeilijke leerstof en opgaven ontmoedigen de leerlingen. Zoals al eerder aangestipt moet er zoveel mogelijk naar gestreefd worden de leerlingen telkens de kans te geven de juiste antwoorden zelf te vinden. Gebruik van moderne media kan hen daarbij helpen en moet zeker worden aangemoedigd.

Bij de opbouw van de lessen moeten er voldoende evaluatiemomenten onder verschillende vormen en op verschillende momenten van het leertraject voorzien worden.

Wegwijzer

Dit leerplan gaat uit van een schooljaar, verdeeld in **5 periodes van elk ongeveer 6 weken**. Deze periodes vallen **niet** noodzakelijk samen met de periodes tussen 2 schoolvakanties. Het is belangrijk de leerstof zo te verdelen over de beschikbare lestijden dat gedurende het schooljaar alle vijf thema's in de gegeven volgorde aan bod komen.

1. Leerplandoelen per periode

Er wordt in de lessen PEGO in de Middenschool verder gewerkt aan het bereiken van de 'Algemene Doelstellingen PEGO' (p.5) en een begin gemaakt met het bereiken van de 'Eindoelen PEGO / Secundair Onderwijs' (p. 5-6). Deze zullen echter pas op het einde van het 6de jaar volledig bereikt worden. Er wordt verwacht dat na elke periode de leerplandoelen van de betreffende periode bereikt zijn. De leerplandoelen moeten binnen een periode niet noodzakelijk in de gegeven volgorde gerealiseerd te worden. De leerkracht zal de periode plannen, steunend op de leerplandoelen en rekening houdend met de beschikbare tijd. Hoe verleidelijk het ook moge zijn bij bepaalde aspecten van het leerplan langer stil te staan, dit mag er niet toe leiden dat het leerplan slechts ten dele wordt behandeld gedurende de betreffende periode of gedurende het schooljaar. Mogelijk zal in de loop van de periode de timing nog moeten bijgesteld worden in functie van de dan nog beschikbare tijd, bijvoorbeeld door het wegvallen van lessen door onvoorziene omstandigheden. Cognitieve doelen (weten en kennen) kunnen vaak duidelijk binnen een bepaald tijdsbestek bereikt worden, dynamisch-affectieve doelen (kunnen, ervaringen, gevoelens, expressies, attitudes) zullen pas na een langere periode bereikt worden en zijn minder 'verifieerbaar', maar daarom niet minder belangrijk.

2. Schema

Het jaarschema en de schema's per periode zijn bedoeld om in één oogopslag te zien wat de Bijbelse lijnen zijn en hoe deze kunnen ingeleid worden vanuit de leefwereld van de leerlingen en betrokken worden op thema's uit hun belangstellingssfeer. Ze bevatten de kernwoorden uit de leerplandoelstellingen, die ook in de invulling en de toelichting terug te vinden zijn.

3. Invulling

In de 'invulling' wordt in de '**toelichting**' **inhoudelijke uitleg** gegeven over (een gedeelte van) het thema van de periode. Ook wordt het thema in een ruimer kader gesitueerd en worden de beoogde verbanden tussen ervaringen van de leerlingen, de Bijbelse boodschap en het behandelde thema verduidelijkt. Die Bijbelse boodschap mag geen wereldvreemd verhaal voor de leerlingen blijven. Het is ook van het grootste belang die verbanden telkens weer duidelijk te maken en er telkens weer naar te refereren. Verder moeten er bij de uitwerking van dit leerplan steeds keuzes gemaakt worden: het is onmogelijk om binnen het gegeven tijdsbestek alle onderwerpen in al hun aspecten te behandelen – alleen al over de Tien Woorden zou men een volledig jaar zinvol bezig kunnen zijn. Wel wordt verwacht dat de leerlingen de behandelde Bijbelgedeelten in hun grotere verbanden kunnen situeren en historische gegevens op een tijdlijn kunnen aanduiden. Maar ook de thematische lijn moet in iedere periode voldoende aandacht krijgen.

Bij de ‘**suggesties**’ worden **concrete didactische tips** gegeven hoe en met welke werkvormen de Bijbelse en de thematische lijnen kunnen uitgewerkt en met elkaar en de ervaringswereld van de leerlingen verbonden worden. Deze tips zijn niet bindend en kunnen door de leerkracht selectief gebruikt of aangevuld worden. Werkvormen en materialen zijn nooit doel op zich, maar dienen te passen in de leerlijn die tot doel heeft de leerplandoelen en de concrete lesdoelen te bereiken.

4. Bronnen en didactisch materiaal

In ‘Bronnen en didactisch materiaal’ wordt in verwezen naar handboeken of ander materiaal dat voor deze leeftijdsgroep ontworpen is. Concrete teksten (bvb De Tien Woorden Omgekeerd) worden op www.pego-site.be gepubliceerd. **Men dient bij het overnemen van illustraties en teksten natuurlijk steeds rekening te houden met de wettelijke bepalingen ivm auteurs- en kopieerrecht.** De verwijzing naar handboeken en teksten is dan ook eerder bedoeld om inspiratie op te doen dan om ze te kopiëren. Er is naar gestreefd zoveel mogelijk naar recente werken te verwijzen. Dat neemt niet weg dat sommige uitgaven alleen nog antiquarisch te krijgen of in bibliotheken te raadplegen zullen zijn. Het is aan te bevelen steeds uit te zien naar recent materiaal.

Schema SO I. 1A

	<i>Leefwereld</i>	<i>Bijbel</i>	<i>Thema</i>
1	B i j (d e) b e l <i>L e e s v o o r j e l e v e n</i>		

	PEGO tussen de LBV op school omgaan met diversiteit	ontstaan overleveringsgeschiedenis rode draad	Bijbel in de cultuur Luther persoonlijk omgaan met de Bijbel
2	H e t b e g i n <i>D e m e n s a l s e v e n b e e l d v a n G o d</i>		
	afkomst, identiteit wetenschappelijk onderzoek naar de oorsprong van de mens	Genesis 1-3 Psalm 8	mens-zijn in relatie met God geloof en wetenschap mens en milieu
3	D e s t a m v a d e r s <i>L e v e n m e t G o d e n m e t e l k a a r</i>		
	vertrouwen vriendschap ontluikende seksualiteit ruzie	Abraham Isaak en Rebekka Jakob en Esau Jozef	Godsvertrouwen vriendschap liefde en seksualiteit conflicten, herstel trouw
4	M o z e s e n d e u i t t o c h t <i>V r i j h e i d</i>		
	vrij zijn, jezelf zijn het gevoel dat God niet hoort onrecht in de wereld	onderdrukking in Egypte roeping van Mozes Pesach uittocht de tocht door de woestijn	vrij zijn, met God verbonden Gods roepstem beantwoorden mensenrechten
5	T i e n w o o r d e n <i>R e g e l s v o o r v r i j h e i d</i>		
	regels in de samenleving regels thuis verkeersregels	Ex. 20 en Deut. 5 sabbat ouders eren liefde voor God en naaste	godsdienstvrijheid verslaving

Periode SO I. 1A. 1

Bij(de)bel
Lees voor je leven

Bij(de)bel

Lees voor je leven

1. Leerplandoelen SO I. 1A. 1

1. Leefwereld

- 1.1 De leerlingen situeren de *protestants-evangelische identiteit* temidden van andere levensbeschouwingen.
- 1.2 De leerlingen ontdekken de *diversiteit* in het protestants-evangelisch kerkelijk landschap.
- 1.3 De leerlingen ontdekken *de centrale plaats van de Bijbel* in de protestants-evangelische wereld.
- 1.4 De leerlingen geven voorbeelden van hoe de Bijbel verschillend wordt uitgelegd.
- 1.5 De leerlingen ontwikkelen een *open houding* naar andersdenkenden.

2. Bijbel

- 2.1 De leerlingen geven bondig weer hoe de Bijbel *ontstaan en tot ons gekomen* is.
- 2.2 De leerlingen geven de *hoofdperioden in de chronologie van de Bijbel* weer.
- 2.3 De leerlingen geven *structuren en verbanden* van de boeken van OT en NT weer.
- 2.4 De leerlingen omschrijven kort hoe de *canon* tot stand gekomen is.
- 2.5 De leerlingen geven kort weer hoe de Bijbel over zichzelf spreekt.
- 2.6 De leerlingen schetsen *historische en geografische achtergronden* van de Bijbel.
- 2.7 De leerlingen geven voorbeelden die de betrouwbaarheid en de waarde van de Bijbel ondersteunen.

3. Thema

- 3.1 De leerlingen bezinnen zich over hun *persoonlijk omgaan* met de Bijbel.
- 3.2 De leerlingen geven voorbeelden van invloeden van de Bijbel op onze westerse cultuur.
- 3.3 De leerlingen geven aan hoe het lezen van de Bijbel het *leven van Luther* heeft veranderd.
- 3.4 De leerlingen geven aan waarom het goed is ook *zelf de Bijbel* te gaan lezen.

2. Schema SO I. 1A. 1

Bij(de)bel Lees voor je leven			
Leefwereld	Bijbel	Thema	Attitude
andere levensbeschouwingen	hoe ontstaan en tot ons gekomen	persoonlijk omgaan met de Bijbel	positieve houding t.o.v. andersdenkenden zowel binnen als buiten de geloofsgemeenschap
protestants-evangelische identiteit diversiteit	chronologie van de Bijbel		openheid t.o.v. van alles wat met de Bijbel te maken heeft
centrale plaats van de Bijbel	structuren en verbanden OT en NT	invloeden van de Bijbel op onze westerse cultuur	interesse voor persoonlijk Bijbelgebruik
interpretaties	historische en geografische achtergronden	Luther	
	waarde en betrouwbaarheid van de Bijbel		

3. Invulling

De leerplandoelen van deze periode zijn bedoeld om *een eerste aanzet te geven tot* het bereiken van de einddoelen SO (zie Inleiding Leerplan SO)

Om te beginnen is het goed aandacht te besteden aan de bijzondere situatie, waarin de leerlingen zich bevinden. Ze zijn voor het eerst in het secundair onderwijs. De eerste lessen staan in het teken van kennismaking en het opbouwen van een vertrouwensrelatie. Iedere leerkracht kan daaraan op zijn eigen manier gestalte geven.

In de eerste periode *maken* de leerlingen *kennis met de Bijbel als document*. Er wordt een beknopte indruk gegeven van de *tekstgeschiedenis* van het OT en NT en de *geschiedenis van de canon*. Bovendien kan men kort iets zeggen over *vertalingen* van de Bijbel.

Verder is het de bedoeling dat de leerlingen globaal weten hoe de Bijbel in elkaar zit, waar wat staat, wat voor verschillende *genres van teksten* we in de Bijbel vinden, enz.

De Bijbel is in de eerste plaats een *geloofsboek*. We stellen ook vast dat de Bijbel door gelovigen verschillend wordt *geïnterpreteerd* en gaan na wat zij bedoelen als ze zeggen dat de Bijbel *'Woord van God'* is.

De leerlingen worden zeker ook aangemoedigd om de Bijbel in hun leven een plaats te geven.

Week 1

Toelichting

Beknopt wordt besproken welke *verschillende levensovertuigingen* er in België zijn en meer concreet bij de leerlingen in de klas. Wat is de oorsprong van deze verschillende richtingen? Hoe ga je daar mee om? Hebben alleen protestanten de waarheid en anderen niet? De betekenis van de woorden *tolerantie en discriminatie* komt aan bod.

Ook bij protestants-evangelische christenen onderling is niet altijd sprake van eensgezindheid. Hebben de leerlingen wel eens wat gemerkt van verschillende opvattingen in de kerk(en)? Welke *verschillende protestants-evangelische kerken* zijn er in België? Hoe zou je de verschillen bondig kunnen omschrijven?

Suggesties

- begin met een kennismakingsactiviteit, bvb vraagjes trekken en beantwoorden
- bespreek ook omgaan met diversiteit binnen protestants-evangelische wereld;
- laat een tekening maken van hun eigen kerk en / of hoe beleven ze hun kerk?
- de leerlingen schrijven persoonlijk op welke richtingen er zijn in hun klas en hoe zij omgaan met mensen van een ander geloof. Op die manier krijgt het materiaal dat de leerlingen mee naar huis nemen ook iets persoonlijks.

Week 2

Toelichting

De Bijbel heeft grote *invloed* gehad *op* de ontwikkeling van *onze westerse cultuur: kunst, wetgeving, ...* Ook in het spraakgebruik keren Bijbelse uitdrukkingen terug.

Voor protestants-evangelische christenen is de Bijbel natuurlijk niet in de eerste plaats een cultureel boek, maar het boek van Gods Openbaring. Bij alle protestants-evangelische

christenen neemt de Bijbel *een centrale plaats* in hun denken in: Luthers ‘sola scriptura’, alleen de Schrift.

Wat bedoelen wij als we zeggen dat de Bijbel Gods Woord is? Is de Bijbel betrouwbaar? Hoe is de Bijbel dan wel geïnspireerd? Hoe spreekt de Bijbel over zichzelf (bijv. Deut. 32: 47, Ps. 119: 105, Rom. 15: 4; 1 Tess. 2: 13; 2 Tim. 3: 14-17)?

Leerlingen kunnen hun vragen op dit punt verkennen en er worden voorbeelden aangereikt, waaruit de betrouwbaarheid van het Bijbelse getuigenis wordt bevestigd. Het is belangrijk om de bespreking hiervan niet al te zwaar te laten worden.

Suggesties

- zoek voorbeelden van uitdrukkingen in het Nederlands die uit de Bijbel komen (mogelijk via onternet);
- lees uitspraken van jongeren over hoe zij de Bijbel zien en open aan de hand daarvan een gesprek over de uitleg van de Bijbel;
- laat leerlingen opschrijven wat zij de mooiste verhalen van het OT en het NT vinden;
- laat leerlingen opschrijven wat ze moeilijk vinden aan de Bijbel;

Week 3

Toelichting

De leerlingen maken kennis met *de talen en de tekst* van de Bijbel. Als introductie hierop kan ook wat gezegd worden over het ontstaan van het schrift in de antieke wereld.

Er wordt uitgelegd dat er verschillende handschriften van het OT en NT zijn en wat tekstkritiek is.

Als vastgesteld is dat de tekst van de Bijbel een bepaalde geschiedenis heeft doorgemaakt, kan teruggelinkt worden naar de vragen van vorige week. Is het mogelijk de Bijbel als Gods Woord te aanvaarden als we vaststellen dat de tekst van de Bijbel ook een normale menselijke geschiedenis heeft doorgemaakt?

Suggesties

- toon foto's van belangrijke Bijbelse handschriften. Laat (een kopie van) een pagina van de Biblia Hebraica (Hebreeuwse OT) en het Novum Testamentum Graece (Griekse NT) zien.
- laat leerlingen zelf teksten ontcijferen, bijv. Deutr. 6:4. In dat verband kan dan tegelijk uitgelegd worden waarom de naam Jehova een foutieve transcriptie is van de Bijbelse godsnaam JHWH (de toevoeging van klinkers is van veel latere datum en Jehova bevat de klinkers van *Adonai*, dat in plaats van de godsnaam werd uitgesproken vanwege het niet uitspreken van de godsnaam);
- laat leerlingen hun eigen naam schrijven met Hebreeuwse en Griekse letters.

Week 4

Toelichting

Deze week gaan we in op de belangrijkste feiten van de *geschiedenis van de Canon*. Besproken kan worden waarom bepaalde boeken in de canongeschiedenis omstreden zijn geweest. De betekenis en etymologie van het woord *apocrief* wordt uitgelegd. Het belang van Septuagint en Vulgaat wordt kort toegelicht. Als er tijd voor is, kunnen de leerlingen kennismaken met een aantal Nederlandse *Bijbelvertalingen*.

Suggesties

- laat de leerlingen een vergelijking maken tussen verschillende naast elkaar geplaatste vertalingen van een perikoop en laat hen hun mening hierover geven.
- er kan ook ingegaan worden op het werk van Bijbelgenootschappen en de Wycliffe Bijbelvertalers.

Week 5 en 6

Toelichting

De leerlingen maken zich de *hoofdperioden in de chronologie van de Bijbel* eigen en kunnen belangrijke personen (Abraham, Mozes, David, enz.) in een tijdsvolgorde plaatsen. Verder leren ze hoe de Bijbel (op verschillende manieren) kan worden *ingedeeld*.

Daarnaast wordt gekeken naar de kaart van Israël in de tijd van Jezus (in periode 1.3 en 1.4 wordt aandacht geschonken aan de geografische gegevens uit Genesis en Exodus)

Ook ontdekken ze *verschillende genres* van de Bijbel: geschiedschrijving, poëzie, profetie, brieven, enz.

De leerlingen leren aan de hand van citaten hoe door het lezen van de Bijbel het leven van Augustinus en Luther veranderde.

Besproken wordt hoe de leerlingen op een praktische manier ook zelf de Bijbel beter kunnen leren kennen.

Suggesties

- Woordpuzzel maken over de inhoud van de belangrijkste Bijbelboeken.
- Invuloefening waarin de Bijbelse geschiedenis wordt samengevat.
- Belangrijke plaatsen in Israël laten aanwijzen (Jordaan, Dode Zee, enz).
- Laat de Bijbelboeken uit het hoofd leren. De beste manier is om dit tijdens de les gedurende 10 minuten in stukjes aan te leren. Na ongeveer 5 lessen kennen de meesten de volgorde van de Bijbelboeken uit het hoofd.
- Laat van enkele verzen bepalen tot welk genre of Bijbelgedeelte ze behoren.
- Laat de leerlingen kennis maken met leesroosters, Bijbelse dagboeken, ...

4. Didactisch materiaal en bronnen

- *De Bijbel als boek*, Haarlem / Beernem 2003 (Ned. en Vlaams Bijbelgenootschap)
- *De Bijbel als vertaling*, Haarlem / Beernem, 1998 (Ned. en Vlaams Bijbelgenootschap)
- www.arkventure.nl, www.surfBijbel.nl (voor de leerlingen: spelletjes en puzzels enz.)
- www.PEGO-site.be (Geloof & Wereld - test uw Bijbelkennis)
- www.bijbelgenootschap.nl (Bijbelse puzzels); www.bijbelnet.nl (nationale Bijbelquiz)
- H.Blok, J.Deenik, K.A.D.Smelik, *Het verhaal van de Bijbel, ontstaan, vertaling, verspreiding*, Haarlem / Brussel 1994 (Ned. en Belgisch Bijbelgenootschap)
- W.Glashouwer, W.Ouweneel, *Het ontstaan van de Bijbel*, Amsterdam 2004 (Buijten & Schipperheyn)
- T.Dowley, *De geschiedenis van de Bijbel*, Heerenveen 2001 (Groen)
- S.M.Miller, R.V.Huber, *De geschiedenis van de Bijbel, Over het ontstaan en de invloed van de Bijbel*, Kampen 2004 (Kok)
- K.A.D.Smelik, *Neem een boekrol en schrijf*, Kampen 2006 (Boekencentrum) *Teksten buiten de Bijbel die een licht werpen op de achtergronden van de Bijbel*.

- F.F.Bruce, *The New Testament Documents are they reliable?*, Grand Rapids 2003 (Eerdmans) (bestond ook als: De betrouwbaarheid van de geschriften van het NT)
- Luther (DVD, 2004), *De verfilmde Biografie*. Uitg. www.rcv.nl
- Martin Luther King Jr., *Een Historisch perspectief*, (DVD nr. 652, 2004), uitg. H.O.M.Vision.
- New Tribe Mission: www.nederland.ntm.org (zendingverhalen, DVD)
- End of the spear, (DVD), Is het verhaal van de indiaan Mincayani die deel uitmaakt van de zeer gewelddadige Waodani-stam in de jungle van Ecuador. Op zekere dag worden in 1956 vijf missionarissen gedood door de Waodani.

www.Bijbelvlaanderen.be

www.Bijbelgenootschap.nl

www.Bijbel.pagina.nl

www.Bijbelcultuur.nl

www.studieBijbel.nl

www.biblija.net

www.davindi.kennisnet.nl

www.thequench.nl

www.rondombibbel.nl (de jongerengroep van het NBG) (geeft uitgebreide informatie over het ontstaan en de geschiedenis van de Bijbel)

www.waaromjezusvoorjou.nl

www.waaromgeloven.nl

www.benx.be (download educatieve dossiers voor leerkracht en leerling)

www.pestten.be

Periode SO I. 1A. 2

Het begin

Mens zijn naar zijn evenbeeld

Het begin

Mens zijn naar zijn evenbeeld

1. Leerplandoelen SO I. 1A. 2

1. Leefwereld

- 1.1. De leerlingen geven redenen waarom wij mensen belang hechten aan het kennen van onze afkomst en identiteit.
- 1.2. De leerlingen geven aan dat er in alle culturen en bij alle volken verhalen bestaan over oorsprong en afkomst van hun stam, hun volk en de mensheid.
- 1.3. De leerlingen geven het verband aan tussen de vragen ‘Wie ben ik’ en ‘Waar kom ik vandaan’.

2. Bijbel

- 2.1. De leerlingen geven de betekenis van de kernwoorden en de structuur van Genesis 1 weer.
- 2.2. De leerlingen verwoorden dat Genesis 1 ervan getuigt dat de wereld Gods schepping is.
- 2.3. De leerlingen geven aan hoe Genesis 1 het wezen en de bestemming van de mens beschrijft: de mens als een schepsel naar het evenbeeld van God.
- 2.4. De leerlingen herkennen in Psalm 8 de grootheid van de Schepper en de grootheid en de kleinheid van de mens.
- 2.5. De leerlingen geven aan welke bijzondere waarde zij als individuele mensen voor God hebben.
- 2.6. De leerlingen geven aan hoe volgens Genesis 2 de keuze tussen goed en kwaad tot de wezenlijke verantwoordelijkheden van de mens behoort.
- 2.7. De leerlingen geven weer hoe volgens Genesis 3 de mens in deze keuze faalt, maar ook uitzicht ontvangt op een nieuwe toekomst.
- 2.8. De leerlingen leggen uit in welke opzicht deze wereld een gebroken wereld is, een wereld die niet beantwoordt aan de oorspronkelijke bedoelingen van God.

3. Thema

- 3.1. De leerlingen beschrijven bondig de micro- en macrokosmos.
- 3.2. De leerlingen geven weer hoe diverse wetenschappen zich bezighouden met het ontstaan en de ontwikkeling van het heelal en het leven op aarde.
- 3.3. De leerlingen geven elementen weer van visies op de verhouding van geloof en wetenschap en formuleren hun mening hierover.
- 3.4. De leerlingen brengen eigen ervaringen van gebrokenheid en herstel onder woorden.
- 3.5. De leerlingen geven voorbeelden van hun eigen verantwoordelijkheden en de ethische keuzes waarvoor zij geplaatst worden.
- 3.6. De leerlingen geven aan hoe wij als mensen door onze bedrijvigheid de schepping bedreigen.
- 3.7. De leerlingen kunnen de zorg voor het milieu Bijbels onderbouwen.
- 3.8. De leerlingen omschrijven een aantal belangrijke milieuproblemen.
- 3.9. De leerlingen bezinnen zich op de gevolgen van hun eigen levensstijl voor het milieu.

2. Schema SO I. 1A. 2

Het begin Mens zijn naar zijn evenbeeld			
Leefwereld	Bijbel	Thema	Attitude
afkomst	Genesis 1-3 Psalm 8	geloof en wetenschap: scheppingsgeloof en natuurwetenschap	waardering voor eigen afkomst
identiteit	de wereld als schepping van God.		waardering voor schepping en Schepper
bestemming	de mens geschapen naar Gods evenbeeld.		interesse voor wetenschappelijk onderzoek
andere oorsprongverhalen	verwondering over de kosmos	Mens en milieu	bezorgdheid over het behoud van de schepping
interpretaties	verantwoordelijkheid voor de schepping falen van de mens en Gods genade verwijzingen naar de exodus in profeten en geschriften		

3. Invulling

Toelichting

De bedoeling van deze periode is de leerlingen te laten nadenken over de unieke wijze waarop de Bijbel spreekt over de mens: de mens als evenbeeld van God.

Wat betreft de leefwereld van de jongeren gaat de aandacht uit naar het algemene belang dat velen hechten aan hun afkomst. De bedoeling is de leerlingen erop te wijzen hoe belangrijk het kennen van onze oorsprong is voor onze identiteit en het bepalen van onze toekomst. Hiermee wordt een introductie gegeven op de Bijbelgedeelten die besproken zullen worden, maar wordt ook een onderwerp aangeroerd dat op zichzelf belangrijk is voor tieners: hun eigen achtergrond leren kennen en waarderen.

De Bijbelgedeelten die behandeld worden, zijn Genesis 1-3 en Psalm 8. Hier komt het centrale onderwerp van deze periode naar voren: de boodschap van de Bijbel dat de mens een geschapen wezen is met de bijzondere eigenschap dat hij het evenbeeld van God is. Vanuit de Bijbel wordt duidelijk dat dit evenbeeld een verantwoordelijkheid inhoudt tegenover God en tegenover de wereld om ons heen. God stelt de mens verantwoordelijk voor zijn schepping. Hierbij moet de mens leren de juiste keuze te maken tussen goed en kwaad. Hoewel de mens in deze verantwoordelijkheid vanaf het begin tekort geschoten is, geeft God hem toch hoop op een nieuwe toekomst. Wezenlijk is dat de leerlingen zichzelf in het licht van deze boodschap kunnen leren zien.

Naast en bij de behandeling van de Bijbelgedeelten komen ook twee thema's aan bod. In de eerste plaats **de verhouding geloof en natuurwetenschap**. In het eerste leerjaar worden de leerlingen met veel nieuwe zaken vanuit de wetenschappen geconfronteerd. Bij aardrijkskunde en biologie gaat het over de ouderdom van de aarde, de ontwikkeling van het leven op aarde en theorieën over de voorouders van de mens. Met dit programma willen we gedoseerd ingaan op vragen die liggen op het vlak van geloof en wetenschap. De bedoeling is dat door deze lessen de leerlingen wetenschappelijke ontdekkingen op een gelovige manier kunnen benaderen en eveneens een positieve houding ontwikkelen tegenover wetenschap. Uiteraard kan in de les op vraag van de leerlingen ook ingegaan worden op hoe je kunt denken over schepping en evolutie. Het is echter niet de bedoeling dat het zwaartepunt van de lessen komt te liggen bij problemen en controverses.

Het tweede thema is **de verantwoordelijkheid voor de schepping** zoals die ook in onze tijd en omstandigheden vorm moet en kan krijgen. De leerlingen maken kennis met enkele ernstige milieuproblemen en leren zien hoe belangrijk het is hierbij ook individueel betrokken te zijn.

Week 1

Toelichting

We beginnen de bespreking van de eerste hoofdstukken van de Bijbel, die de oorsprong van de mens beschrijven met de vaststelling dat alle mensen belangstellen in hun afkomst. Er wordt ingegaan op het belang van dit onderwerp. De leerling denkt na waarom hij/zij zelf belang hecht aan de vraag waar hij vandaan komt en merkt op dat in alle tijden mensen over heel de wereld met deze vraag bezig zijn geweest. De vraag naar onze afkomst maakt deel uit van wie wij zijn en bepaalt daarmee onze waarde. Onze afkomst laat iets zien van onze bestemming, van de zin van ons leven en kan ons helpen te zien hoe we ons leven moeten leiden.

Suggesties

- Bespreking van eigen afkomst: stamboom proberen te maken.
- Eventueel, maar alleen beknopte: bespreken van ervaringen van adoptiekinderen. Kinderen ervaren het vaak als een gemis om niet te weten wie hun ouders zijn.

Week 2

Toelichting

Bij het bespreken van Genesis 1 wordt aandacht besteed aan de *literaire structuur* van dit hoofdstuk: de herhaling van dezelfde bewoordingen bij elke scheppingsdag ('God zei', 'God noemde', 'God zag dat het goed was', 'het werd avond en het werd morgen'), de symmetrie tussen de scheppingsdagen (1-3: schepping van het licht, het 'gewelf' en het tevoorschijn doen komen van het droge land, en 4-6: de schepping van de lichtgevende hemellichamen, de dieren van water en lucht en de dieren van het land). In het Bijbelse scheppingsverhaal gaat het om God als Schepper, die de wereld door Zijn woord doet ontstaan (Rom. 4:17, 2Cor. 4:6, Hebr.11:3), om de tijden die God aan Zijn scheppingswerk verbindt (Ex. 20:11) en om de kroon op de schepping: de mens die als Gods evenbeeld de schepping moet beheren.

Van belang is verder de verbanden naar voren te brengen van bepaalde woorden en voorstellingen met andere delen in de Bijbel. In het OT heeft water te maken met bedreiging: als een mens in nood is, spreekt hij over het water dat over hem heen dreigt te slaan (bijv. Psalm 42:8; Psalm 93:3,4). Ook het woord duisternis heeft in de Bijbel een onheilspellende betekenis. Maar God maakt 'scheiding tussen licht en duisternis' en tussen 'water onder het gewelf en water erboven'. Eenvoudig gezegd: God zorgt dat de aarde bewoonbaar wordt. God zorgt dat het gevaar wijkt (vgl. bijv. Job 26:7-13, Ps. 74:13-17; 104:2-9; Jes. 51:9,10).

De lessen gaan in het bijzonder in op de beschrijving van *de mens als evenbeeld van God*.

Suggesties

- Bespreking van het opmerkelijke getuigenis van de Thora: God gaat vooraf aan enig element van deze wereld. De schepping volgens Genesis 1 is een tot 'aanzijn roepen' van wat voordien niet bestond. Hierdoor kan geen enkel onderdeel van deze schepping met God gelijkgesteld of vereenzelvigd worden. Met de leerlingen kan een vergelijking gemaakt worden tussen enkele heidense godheden die vaak verbonden werden met de hemel of de zon en God die volgens de profeten onvergelijklijk is: Jesaja 40:12-31.
- Korte bespreking van het belang dat de Thora hecht aan het indelen van de tijd: de wijze waarop mensen dit doen, houdt verband met wie als bepalend voor de tijd wordt gezien. Het respecteren van de zevende dag is een erkenning van God als Schepper (Exodus 20:11). Met de leerlingen kan eens gekeken worden naar de wijze waarop kalenders worden opgesteld en wat dit zegt over de visie van de makers op de oorsprong en bestemming van ons leven.
- Bespreking van enkele wonderlijke facetten van de menselijke ontwikkeling, in het bijzonder van de menselijke geest: de rede en de taal. Door zijn vermogen zich begrippen abstract voor te stellen, kan de mens zich bezinnen op verschillende mogelijkheden van handelen. Hierdoor beschikt hij over het vermogen te oordelen over de vraag of iets goed of kwaad is, d.w.z. of een bepaald handelen overeenkomt met Gods bedoeling of niet. Met de leerlingen kan eens worden stilgestaan bij het aanleren aan dieren van taal dat niet verder gaat dan concrete begrippen. Ook kan gekeken worden naar het scheppend (creatief) vermogen van de mens dat te zien is in kunst en techniek.

- Gesprek over: waar ben je bang voor?

Week 3

Toelichting

Bij de bespreking van Psalm 8 gaat de aandacht uit naar de bijzondere waarde die de mens heeft, zelfs als hij in het heelal een heel klein wezen is, of al is hij zelfs als mens nog klein.

Als dit aansluit bij de achtergrond en de interesse van de leerling kan hier eventueel worden ingegaan op de christologische interpretatie die het NT van deze Psalm geeft (Hebr. 2:5-9). Hierdoor kan ook verklaard worden dat het volmaakte evenbeeld van God te zien is in de persoon van Jezus Christus. Zijn houding tegenover God en tegenover andere mensen is voor ons dan ook het hoogste voorbeeld.

Deze Psalm roept ook vanzelf de vraag op: wat kunnen we eigenlijk zien als we naar de hemel turen? Wat is er over bekend? En: wat kunnen we zien als we door een microscoop kijken? Hier is het de bedoeling dat de leerlingen verwonderd worden over de vele ontdekkingen van de wetenschap. Door tijdens de godsdienstles iets te zeggen over wetenschappelijke ontdekkingen wordt hopelijk duidelijk dat wetenschap boeiend is en dat het je horizon verruimt. Je komt tot het besef dat wetenschap niet altijd in strijd hoeft te zijn met geloof, maar evenzeer kan bijdragen tot een grotere verwondering over de geheimen van ons bestaan.

Op deze plaats kan ook worden ingegaan op de vraag hoe moderne inzichten over de kosmos en de ontwikkeling van het leven vanuit het geloof in de Bijbel kunnen geëvalueerd worden. Verschillende zienswijzen hierover kunnen aan bod komen.

Suggesties

- Bij de bespreking van de individuele waarde van de mens kan men ook Psalm 139 lezen.
- Een fotoserie bekijken, waarin de hand van een mens steeds met een factor tien wordt vergroot of verkleind.
- Wat betreft de afstanden in de kosmos: men stelt zich voor dat de aarde zo groot is als de doorsnede van een kruitje. Hoe groot is dan de maan? En hoe groot is dan de zon? En hoe ver is dan de dichtstbij zijnde ster? Enzovoorts.
- Een sterrenklok in elkaar zetten.
- Foto's bekijken van verre sterrenstelsels, nevels, enz.
- Foto's bekijken van weefsels, cellen, bacteriën, het CERN-instituut bij Genève, enz.
- Apart kan worden ingegaan op de theorie van de oerknal, een theorie die voor het eerst door een Belg werd geformuleerd.
- Kort ingaan op het begrip 'oneindig': I. Kant stelde dat wij al wat we denken, begrijpen in termen van tijd en ruimte. Maar begrijpen we tijd en ruimte zelf: hoe ver gaat de tijd terug en wat was er dan daarvoor? Hoe groot is het heelal en wat is er dan daarbuiten?

Week 4

Toelichting

In de volgende lessen van deze periode wordt ingegaan op twee voornamelijk aspecten van het wezen van de mens als evenbeeld van God, namelijk zijn verantwoordelijkheid tegenover God en zijn verantwoordelijkheid voor de schepping die hij moet beheren. Het aspect van de verantwoordelijkheid voor de medemens, in de eerste plaats binnen het huwelijksverbond,

moet binnen het kader van deze lessen buiten beschouwing blijven of kan alleen terloops vermeld worden.

Bij de bespreking van Genesis 2 en 3 komt naar voren dat er verschillen zijn met Genesis 1: In Genesis 1 is God als Schepper verheven boven de mens (“Elohim”). In Genesis 2 treedt Hij nader in contact: JHWH boetseert de mens, geeft de levensadem, schenkt een woonplaats, en geeft zijn geboden. JHWH wandelt in de hof en maakt later schorten voor de mens en zijn vrouw. In dit verband kan besproken worden of er sprake is van twee scheppingsverhalen in Genesis 1-3.

In Genesis 2 en 3 staat de mens voor de keuze het gebod van God te gehoorzamen of niet, vroeger en nu. Belangrijk is te bespreken hoe de Bijbel beschrijft dat de mens in deze keuze gefaald heeft, maar dat God de mens toch niet opgeeft en hem uitzicht geeft op een toekomst samen met Hem.

In Genesis 3 worden enkele gevolgen van de zondeval genoemd, in het bijzonder de vergankelijkheid van alles wat leeft en de sterfelijkheid van de mens. Hoewel God de mens niet loslaat, wordt zijn leven in de wereld voortaan door de realiteit van zonde en dood bepaald.

Suggesties

- Bespreek de mate waarin wij luisteren naar ons geweten. Wat de zondeval (het afwijzen en verlaten van God) betekent, komt tot uiting in het lied van de wijngaard (Jes. 5) en de gelijkenis van de onrechtvaardige pachters (Matth. 21:33-46): de mensen die het land in pacht hebben, willen zich van de eigenaar ontdoen.
- Noem enkele tragische levenssituaties (werkeloosheid en problemen op het werk; liefdesverdriet; huwelijksproblemen; verdriet bij het sterven van mensen; verleiding) en laat zien hoe teksten uit Gen. 3 op deze levenssituaties slaan.

Week 5

Toelichting

In de laatste lessen wordt er aandacht besteed aan de bijzondere **verantwoordelijkheid die de mens heeft voor de schepping**. De mens heeft als bijzondere taak zorg te dragen voor de schepping, ook al levert de aardbodem hem na de zondeval “distels en dorens”. Bespreking van hoe wij deze verantwoordelijkheid in onze eigen omgeving kunnen waarnemen. In dit gedeelte denken we na over de belangrijkste milieuproblemen van deze tijd. Ingegaan wordt op welke Bijbelgedeelten ons aan kunnen zetten tot milieubewust leven. Ook komt onze eigen levensstijl ter sprake: ons omgaan met energie, afval, enz.

Suggesties

- Een zelfgemaakt ganzenbord over het milieu met
  - opdrachten (bijv. controleren of alle stoffen die op een etiket staan wel milieuzuiver zijn)
  - kennisvragen (bijv. hoeveel kg afval wordt er in Brussel per inwoner per jaar geproduceerd?)
  - vragen over gedrag (bijv. wat doen jullie thuis met groenteafval?)
  - op deze manier komen spelenderwijs een heleboel belangrijke zaken aan bod.
- Bespreek met de leerling hoe Israël leerde met het land Kanaän om te gaan.

- Bespreek de toespraak van de indiaan Seattle in 1854 tot president Franklin Pierce, die grond van de Indianen wilde kopen.

4. Didactisch materiaal en bronnen

Didactisch:

- *Van horen zeggen, deel 1 "Op weg"* Baarn 2000 (Nijgh/Versluys)
- *De Bijbel in de basis, deel 1 Wet/Thora (tekstboek en werkboek)*, Baarn (Nijgh/Versluys)

Exegetisch:

- E. van Wolde, *Verhalen over het begin*, Baarn 1995, (Ten Have)

Over geloof en wetenschap:

- W.Ouweneel, *Het ontstaan van de wereld*, Hilversum 1980 (EO)
- A.van den Beukel, *De dingen hebben hun geheim. Gedachten over God, natuurkunde, mens en God*, Baarn 1990 (Ten Have)
- A.J.van Vliet (red): *Christendom onwijs. 15 wetenschappers over God, geloof en wetenschap*. Kampen 1996 (Voorhoeve)
- C.Dekker, R.Meester, R.van Woudenberg (red) *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp? Over toeval en doelgerichtheid in de evolutie*. Kampen 2005 (Ten Have)
- C.Dekker, R.Meester, R.van Woudenberg (red) *En God beschikte een worm, Over schepping en evolutie*, Kampen 2006 (Ten Have)
- G.Fraser, E.Lillestol, I.Selleval, *Het (on)begrensde universum*, Utrecht/Antwerpen 1995 (Kosmos-Z&K)
- (over micro- en makrokosmos)
- G.Schilling, *De salon van God*, Amsterdam 1993 (Wereldbibliotheek)
- J.Byl, *God en de Kosmos*, Kampen 2002 (De Groot Goudriaan)

Periode SO I. 1A. 3

De stamvaders
Leven met God en met elkaar

De stamvaders

Leven met God en met elkaar

1. Leerplandoelen SO I. 1A. 3

1. Leefwereld

- 1.1. De leerlingen geven weer wat vertrouwen op God en mensen voor hen betekent.
- 1.2. De leerlingen beseffen dat het belangrijk is om vrienden te hebben bij wie ze terecht kunnen.
- 1.3. De leerlingen geven aan hoe er met verliefdheid en vriendschap tussen jongens en meisjes in verschillende culturen verschillend omgegaan wordt.
- 1.4. De leerlingen beschrijven normen die zijzelf belangrijk vinden met betrekking tot verliefdheid en seksualiteit.
- 1.5. De leerlingen geven voorbeelden van verbroken relaties.
- 1.6. De leerlingen geven voorbeelden uit hun eigen ervaring, waaruit blijkt dat beschadigde relaties hersteld kunnen worden.
- 1.7. De leerlingen vertellen eigen dromen of die van anderen na en geven een mogelijke oorsprong/aanleiding aan.
- 1.8. De leerlingen geven voorbeelden van trouw van mensen en God in hun eigen leven of in dat van anderen.

2. Bijbel

- 2.1. De leerlingen geven aan waarom Abraham voor joden, christenen en moslims de vader van de gelovigen is.
- 2.2. De leerlingen beseffen dat de relatie die Abram met Hagar aangaat om alsnog een kind te krijgen een daad van ongelof is (Gen. 16).
- 2.3. De leerlingen laten zien dat het verbond dat God sluit met Abraham een steun én een uitdaging is voor zijn geloof (Gen. 17).
- 2.4. De leerlingen geven de invloed aan van relaties van Abraham met verschillende personen in Kanaän.
- 2.5. De leerlingen herkennen in het verhaal van Isaak en Rebekka (Gen. 24) de elementen van vertrouwen, liefde en seksualiteit.
- 2.6. De leerlingen beschrijven hoe bedrog de relaties van Jakob voor de rest van zijn leven getekend heeft (Gen. 27:41-28:9; 29:1-35; Gen.32: 33).
- 2.7. De leerlingen geven de sleutel voor het herstel van de relatie tussen Jakob en Esau aan.
- 2.8. De leerlingen duiden de moeilijke relatie tussen Jozef en zijn broers.
- 2.9. De leerlingen omschrijven Jozefs houding die tot herstel van de relatie met zijn broers leidt.
- 2.10. De leerlingen verklaren het verloop van Jozefs leven vanuit zijn relatie met God.
- 2.11. De leerlingen beschrijven Gods trouw in het leven van Jozef aan de hand van voorbeelden en de ontknoping bij de tweede ontmoeting met zijn broers.
- 2.12. De leerlingen geven aan de hand van voorbeelden aan dat Jozef trouw is aan God.

3. Thema

- 3.1. De leerlingen verwoorden wat hun geloof in God versterkt of juist bemoeilijkt.
- 3.2. De leerlingen verklaren waarom al dan niet geloven en vertrouwen op God een bepalend gegeven in het leven van mensen.

- 3.3. De leerlingen geven kenmerken van kameraadschap en vriendschap.
- 3.4. De leerlingen geven verbanden weer tussen vriendschap, verliefdheid en liefde.
- 3.5. De leerlingen zijn zich bewust van verschillende vormen van beleving van seksualiteit en mogelijke misbruiken.
- 3.6. De leerlingen zien in dat God seksualiteit bedoelt in het verband van liefde en trouw.
- 3.7. De leerlingen zijn bereid om met respect om te gaan met hun eigen ontluikende seksualiteit en met die van anderen.
- 3.8. De leerlingen kunnen begrip opbrengen voor mensen met wie ze het niet eens zijn.
- 3.9. De leerlingen geven aan hoe beschadigde relaties hersteld kunnen worden.
- 3.10. De leerlingen beseffen dat het hen iets kan kosten wanneer ze God trouw willen zijn, maar dat het de moeite loont.

3. Schema SO I. 1A. 3

De stamvaders Leven met God en met elkaar			
Leefwereld	Bijbel	Thema	Attitude
vertrouwen vrienden	Genesis 12-50 Abraham	Godsvertrouwen / gebrek aan vertrouwen Vriendschap	openheid in het spreken over relaties openheid voor een Bijbelse visie op liefde, trouw en seksualiteit
verliefdheid, ontluikende seksualiteit	Isaak en Rebekka	verliefdheid, liefde, seksualiteit	bereidheid om naar verzoening te streven in beschadigde relaties
ruzie, goedmaken	Jakob en Esau Jakob en Laban Lea	conflicten, jaloezie en herstel	trouw zijn
trouw zijn	Jozef	trouw	met respect omgaan met verliefdheid en seksualiteit
interpretaties			God volgen, ook als het wat kost

3. Invulling

Toelichting

In deze periode gaan we in op een belangrijk stuk van de boodschap van Thora. Op het eerste gezicht kunnen de hoofdstukken 12 tot en met 50 van Genesis voor de gewone Bijbellezer overkomen als vrijblijvende verhalen. Maar als we echt luisteren naar de tekst ontdekken we vele verborgen lagen, die een trefzekere illustratie vormen bij vreugde en tragiek in ons eigen leven.

Het is de bedoeling dat de leerlingen vanuit hun leefwereld iets ontdekken van de levenslessen die in dit Bijbelgedeelte besloten liggen.

Leerlingen ontdekken hoe ze in relatie met God en met de mensen om hen heen kunnen leven, conflicten oplossen en omgaan met hun ontluikende seksualiteit.

Vanuit hun ervaringen met vertrouwen in hun eigen leven behandelen we het thema *vertrouwen* via de gebeurtenissen in het leven van Abraham.

Vriendschap in het leven van de leerlingen is het vertrekpunt voor de bespreking van de vriendschappen van Abraham.

De leerlingen komen op een leeftijd waarbij verliefdheid en seksualiteit een groeiende rol spelen. Via het huwelijk van Isaak en Rebekka wordt dit thema behandeld.

Ruzietjes en pesterijen kunnen levensgrote problemen vormen in het leven van onze leerlingen. Naar aanleiding van Jakobs leven denken we na over conflicten, jaloezie en herstel van relaties.

Leerlingen hebben in hun eigen leven te maken met de gevolgen van (on)trouw. In het leven van Jozef komt tot uiting hoe Gods trouw en de trouw van mensen aan God en anderen een zegen zijn.

Week 1

Toelichting

Eerst ontdekken de leerlingen in een gesprek dat menselijke relaties gebaseerd zijn op vertrouwen. Hebben we ook vertrouwen in onze relatie met God? Vanuit deze introductie gaan we over naar de Bijbelse tekst.

In het Nieuwe Testament wordt Abraham de vader van de gelovigen genoemd (Mat. 3:9, Rom. 4, Gal. 4:7, Jac. 2:21). Abraham is de man, aan wie wij ons als gelovigen kunnen spiegelen.

Als we de Bijbelse teksten over het leven van Abraham nauwkeuriger bestuderen, ontdekken wij dat Abraham een man van geloof is geweest, maar dat hij ook zwakke momenten heeft gehad. Onverbloemd wordt dit in Genesis beschreven (met name Gen. 12:10-20 en Gen. 16). Achter de opeenvolging van verhalen ontdekken we wie Abraham was als mens: een man tot wie God sprak (Gen. 12:1-3), die door God werd bemoedigd (Gen. 15), een man van geloof, maar ook als iemand, die tegen Gods belofte in het heft in eigen handen neemt en daardoor een ellendige toestand in zijn leven creëert (Gen. 16). Het is duidelijk hoe verstrekkend de gevolgen van Abrahams keuze zijn voor het gezinsleven en voor het nageslacht (Gen. 16 en 21:8-21). Van belang is verder dat God Abraham niet loslaat, maar een verbond met hem sluit (Gen. 17).

Het thema vertrouwen loopt als een rode draad door deze geschiedenis.

Suggesties

- Blinddoekspel waarbij op de begeleider vertrouwd moet worden.
- Op een kaart de reisroute van Abraham aanduiden.

- Angst is het tegenovergestelde van vertrouwen. Twee cirkels maken. In de ene situaties tekenen waarin je angstig bent, in de andere situaties, waarin je vertrouwen hebt.

Week 2

Toelichting

Het leven van Abraham biedt aanknopingspunten voor het thema vriendschap. De leerlingen hebben ook vriendschappen op verschillende niveaus, waarin soms praktische dingen (Mamre, Gen. 14:13), soms overtuiging (Melchisedek, Gen. 14:17-20), een grote rol spelen, maar waarbij vertrouwen altijd essentieel is (Eliëzer Gen. 15:2).

Wat maakt iemand tot een echte vriend?

Suggesties

- Opdracht over Abraham en zijn vriendschap met Eliëzer, Mamre, Melchisedek, Abimelech (Gen. 21:22,23) en de verschillen daartussen.
- Vriendschapsspel spelen (zie onder 4).
- Korte fragmenten uit de film “Abraham” bekijken en bespreken.

Week 3

Toelichting

In Genesis 24 leren Isaak en Rebekka elkaar kennen, nadat ze voor elkaar werden uitgekozen door anderen. En toch staat er dat Isaak van haar ging houden. De leerlingen kennen in hun omgeving steeds meer allochtonen bij wie gearrangeerde huwelijken normaal zijn. Dit is een goede aanleiding om erop in te gaan.

Wat is verliefdheid? Is verliefdheid een must voor een goede relatie en een goed huwelijk later?

Aansluitend bij het leven van Abraham (Gen. 12: 10-20; 16) en Isaak (Gen. 24) en eventueel andere verhalen in Genesis wordt ingegaan op het thema verliefdheid en seksualiteit.

Als 12-jarigen zijn de leerlingen druk bezig de wereld te ontdekken.

Sommigen weten al wat van seksualiteit, maar anderen hebben er geen flauw benul van. Wat ze gemeenschappelijk hebben, is hun nieuwsgierigheid. In de lessen biologie wordt in het eerste leerjaar die biologische kant van seksualiteit besproken. Daarop hoeft in onze lessen niet uitgebreid ingegaan worden. In onze lessen PEGO gaat het vooral om verschillen van beleving van seksualiteit en de vraag welke normen en waarden wij vanuit ons geloof aan de Bijbel kunnen ontleen. Hierbij komt het verband tussen seks en relatie zeker aan bod.

Suggesties

- Over verliefdheid: Waardoor word je verliefd? Wat vind je vooral mooi aan die ander? Wat doe je als de liefde niet wordt beantwoord?
- Twee vendiagrammen laten tekenen (of op het bord) met allerlei gevoelens, verlangens en gedachten die de leerlingen associëren met verliefdheid. In het ene komen de gevoelens die met zichzelf te maken hebben, in het andere vendiagram die op de ander gericht zijn. In de doorsnede de gevoelens die zowel op henzelf als op de ander gericht zijn. Dit maakt een gesprek over gevoelens gemakkelijker.
- Bespreek volgende beeldspraak: “Een Indiër vergeleek liefde eens met een pan soep en het huwelijk met een kookplaat op het fornuis en zei: *“Jullie westerlingen zetten een*

warme pan op een koude kookplaat en hij koelt langzaam maar zeker af. Wij zetten de koude pan soep op een hete kookplaat en langzaam maar zeker wordt hij warm.”

- Voorzichtig kan ook ingegaan worden op afwijkende vormen van seksualiteit. Wat is homofilie? Is dat verkeerd? Wat verstaan we onder ongewenste intimiteiten? Welke seksuele scheldwoorden kun je op het schoolplein horen? Wat is overspel, enz.

Week 4

Toelichting

Je zou verwachten dat de hoofdpersonen in de Bijbel voorbeelden zouden zijn, geloofshelden, maar als we Genesis goed lezen, ontdekken we dat de stamvaders van het volk Israël mensen zijn van vlees en bloed. Het zijn niet de perfecte persoonlijkheden die wij zelf graag zouden zijn, integendeel: soms zijn het brekebenen en brokkenpiloten.

Jakob is hier een goed voorbeeld van. Hij bedriegt zijn broer (en zijn vader!) en moet vluchten. Dan op dat breekpunt in zijn leven, terwijl hij zijn hoofd te ruste moet leggen op een steen, geeft God hem een droom. Even is er een lichtpunt. Maar dan wordt Jakob zelf bedrogen door Laban. Lea is de figurante in dit verhaal, maar het is veelzeggend hoe zij haar zonen noemt (Gen. 29:31). Zij is het slachtoffer van de spelletjes die haar berekenende vader speelt. En Rachel is op een andere manier ook slachtoffer.

De ervaring met Laban opent Jakobs ogen en helpt hem om Esau te begrijpen. Hij kan nu in de schoenen van Esau gaan staan en door zich te vernederen, ontmijnt hij het conflict. Eventueel te behandelen:

Het bijzondere van dit gedeelte is dat het antwoord open wordt gelaten. Is het niet ook zo met ons leven? Zijn er niet gebeurtenissen waarmee je blijft worstelen, interpreteren? Is er maar een juist antwoord?

Het gedeelte waarin Jakob vecht bij de rivier (Gen. 32:22-32), roept veel vragen op. Waarom maakt de man zijn naam niet bekend (vgl Ri. 3:18)? Waarom maakt God niet alles in een keer duidelijk? Wat betekent het dat God zich openbaart, maar tegelijkertijd verborgen blijft? Hoe kan het dat Jakob gezegend wordt, maar tegelijk de rest van zijn leven mank loopt?

Suggesties:

- In twee kolommen de verschillen opschrijven tussen de karakters van Jakob en Esau.
- Esau wordt in Hebr. 12:16 beschreven als een onverschillige. Door de dagelijkse onheilsberichten kunnen wij zelf ook afstompen. Het kan zijn dat al het onrecht in de wereld ons niet meer raakt. We zijn niet meer begaan met onze medemens. In welk opzicht voltrekt zich bij ons dat proces?
- In een tabel de betekenis van namen van de eerste vier zonen van Lea opschrijven. Opzoeken: wat leren we eruit over Lea?
- Een oud familielid of gemeentelid laten interviewen over conflicten in hun leven, impasse en openingen, hoogte- en dieptepunten.
- Gesprek over conflicten, jaloezie en herstel: hoe komt het dan weer goed na een ruzie?
- Korte fragmenten uit de film “Jakob” bekijken en bespreken.

Week 5

Toelichting

Het leven van Jozef is een illustratie van Gods trouw. Ondanks de ellende die Jozef overkomt, leidt God alles in de richting van Zijn reddend handelen. Hij zegent hem en degenen die hem vertrouwen, zodat Jozef uiteindelijk recht verschaft wordt. Hij gebruikt de

voor Jozef onaangename omstandigheden zelfs zo, dat zijn familie erdoor wordt gered en Egypte voor een catastrofe wordt behoed.

Maar ook Jozef is trouw aan zijn vader en aan God, ondanks de omstandigheden, wat zijn broers, Potifar, de vrouw van Potifar, het gevangenispersoneel, de hovelingen of zelfs de farao ook zouden doen.

Waardevol is de conclusie die Jozef trekt over zijn leven dat het kwaad dat zijn broers hem hebben aangedaan door God 'ten goede gedacht' is. Het in hun ogen 'verwaande ventje' bewijst daarmee met Gods plan en leiding rekening te houden.

Suggesties:

- Wat heb je het laatst gedroomd? Heb je wel eens een bijzondere droom gehad. Geeft God ook dromen? Hierbij kan ook iets verteld worden over wat er over dromen medisch bekend is. We dromen tijdens de remslaap. Zonder dromen rusten we niet echt uit.
- Een ander slot bedenken voor de Jozefgeschiedenis (bijvoorbeeld dat Jozef wel valt voor de verleiding van Potifars vrouw).
- Opzoeken in welke situaties in de Jozefverhalen er gezegd wordt dat de Heer met Jozef is: Gen. 39:2. (3.5) en 39:21 (23): juist als het hem menselijk gesproken heel slecht gaat.
- Maak een schema van de ups en downs in het leven van Jozef en bespreek hoe God zijn trouw beloont (maar dat Jozef wel geduld moet hebben)
- Hebben de leerlingen wel eens een moeilijke keuze moeten maken? Hebben ze wel eens ervaren dat een ervaring, die eerst alleen maar negatief leek (pech), later nieuwe mogelijkheden opende?
- Vergelijk de manier waarop verzoening tussen broers tot stand komt bij Jakob en Esau en bij Jozef en zijn broers.
- Een stamboom maken van Abraham tot Jozef.
- Korte fragmenten uit de film "Jozef" bekijken en bespreken.

4. Didactisch materiaal en bronnen

- R.H.Matzken, B.J.E. van Noort, *Bijbel in de Basis*, deel 1 Wet/Torah. 1997 (van Walraven/Auctor), p.62-87
- C.Jongeneelen, P.van Lier, H.van Putten, E.Smit, J.Veld, A.Wubs, Van horen zeggen 2, Wegwijs, Baarn 2000 (NijghVersluis), p. 15- 26
- M.van Biert, A.Reurekas, G.Sleuwenhoek, J.Veld, A.Wubs, Op verhaal komen 1, Baarn 2002 (NijghVersluis) p. 46-56
- (*) W.Trobisch, Ik ben met jou getrouwd, Wageningen 1973 (Zomer & Keuning) p.55
- Vriendschapsspel van de Hervormd Gereformeerde Jeugdbond als bijlage bij "Daar ga ik voor" Sprint 17de jaargang 2000/2001 nr.5
- N.ter Linden, *Het verhaal gaat 1, de Thora*, Tilburg 1996 (Balans)
- J.van Kilsdonk, *Gezegend de onzienlijke*, Kampen 1988 (Kok), 22-36
- Goed gekozen fragmenten uit de films 'Abraham', 'Jakob' en vooral 'Jozef' Zie www.nootzaak.be

Periode SO I. 1A. 4

Mozes en de uittocht
Vrijheid

Mozes en de uittocht

Vrijheid

1. Leerplandoelen SO I. 1A. 4

1. Leefwereld

- 1.1. De leerlingen verwoorden in hoeverre zij zich zelf vrij of niet vrij voelen.
- 1.2. De leerlingen vergelijken hun eigen mate van vrijheid met die van anderen om hen heen en veraf.
- 1.3. De leerlingen geven voorbeelden van (on)vrijheid in onze samenleving.
- 1.4. De leerlingen kunnen verbanden aangeven tussen (on)recht en (on)vrijheid.
- 1.5. De leerlingen beschrijven verschillende aspecten van het begrip vrijheid.
- 1.6. De leerlingen verwoorden hun gevoelens al dan niet door God gehoord te worden.

2. Bijbel

- 2.1. De leerlingen schetsen in grote lijnen de geschiedenis van Israël vanaf het vertrek van Jakob naar Egypte tot de terugkeer in Kanaän en hoe de Israëlieten die ervaren hebben.
- 2.2. De leerlingen duiden op een kaart van het Midden-Oosten het traject door de woestijn aan.
- 2.3. De leerlingen duiden de gebeurtenissen tussen vertrek naar Egypte en intocht op een tijdslijn aan.
- 2.4. De leerlingen duiden in het verhaal van de roeping van Mozes de naam van God en Gods horen en zien én bevrijdend handelen.
- 2.5. De leerlingen verklaren de reactie van Mozes op zijn roeping.
- 2.6. De leerlingen herkennen Gods bevrijdend handelen in de uittocht.
- 2.7. De leerlingen geven de oorsprong en betekenis weer van Pesach.
- 2.8. De leerlingen stellen vast dat in het OT zeer vaak naar de uittocht verwezen wordt als het grote moment van Gods bevrijdend handelen voor zijn volk Israël.
- 2.9. De leerlingen geven het verband weer tussen Gods bevrijdend handelen voor zijn volk Israël en Jezus' dood en opstanding (Pasen).
- 2.10. De leerlingen duiden de woestijntijd als een leerschool om te beantwoorden aan de roeping om als bevrijde mensen te leven.
- 2.11. De leerlingen onderkennen vertrouwen op God als een onmisbare houding om als bevrijde mensen te leven.

3. Thema

- 3.1. De leerlingen verwoorden in hoeverre zij er zich van bewust zijn een roeping te hebben.
- 3.2. De leerlingen kunnen grenzen van de individuele vrijheid aangeven.
- 3.3. De leerlingen zijn gemotiveerd om hun eigen vrijheid en die van anderen te respecteren en te verdedigen.
- 3.4. De leerlingen kunnen de Rechten van de Mens omschrijven en duiden als poging om voor alle mensen op aarde vrijheid te garanderen.
- 3.5. De leerlingen kunnen beschrijven hoe enkele al dan niet christelijke organisaties zich inzetten om onvrijheid in de wereld ongedaan te maken.

2. Schema SO I. 1A. 4

Mozes en de uittocht Vrijheid			
Leefwereld	Bijbel	Thema	Attitude
eigen ervaringen van (on)vrijheid onvrijheid in de wereld het gevoel niet door God gehoord te worden	onderdrukking in Egypte God ziet en hoort roeping van Mozes	vertrouwen op God die bevrijdt	eigen roeping ervaren Gods roepstem beantwoorden
het gevoel door ouders / opvoeders niet begrepen te worden vrijheid vieren Pasen	Pesach en uittocht Pasen: feest van bevrijding de tocht door de woestijn het volk voelt zich bedregen	mensenrechten als regels voor vrijheid voor iedereen	de vrijheid van anderen respecteren je eigen vrijheid vrijwaren
onzekerheid of alle opgelegde regels wel zinvol zijn	Israël moet leren vertrouwen op God die bevrijdt	organisaties/ bewegingen die zich inzetten voor vrijheid in de wereld	je inzetten voor de vrijheid van anderen

3. Invulling

Toelichting

Er kan vertrokken worden vanuit het gevoel van veel jongeren niet echt vrij te zijn. Van daar kan men gaan naar de bijzondere roeping van Mozes en de roeping van het volk om als bevrijde mensen te leven. Verder denken de leerlingen na over eigen houding als bevrijde kinderen van God in relatie tot anderen, over situaties van onvrijheid in onze tijd en over hun houding daartegenover.

Ook is er het gevoel bij velen (ook jongeren) dat God niets schijnt te zien of te horen of niets schijnt te doen aan het onrecht in de wereld. Ook daar zullen we aandacht voor moeten hebben en leerlingen niet met goedkope antwoorden afschepen.

Het is niet mogelijk om in het bestek van één periode alle verhalen van de uittocht en de woestijntijd grondig te behandelen. Bovendien zijn deze al uitgebreid behandeld in de lagere school. In deze periode is het zaak uit deze verhalen de kerngedachten naar voren te halen en ze te plaatsen in het geheel van de geschiedenis van Israël: het is belangrijk dat de leerlingen deze verhalen zien als het grote relaas van Gods bevrijdend handelen voor Israël waarnaar in het OT telkens weer in Thora, profeten en geschriften verwezen wordt en dat soms ook gold als begin van de jaartelling (Num.9:1; 1 Kon.6:1).

Dit thema in de aanloop naar de paasvakantie, nodigt uit om de relatie tussen de exodus van Israël en Jezus' 'exodos in Jeruzalem' (Lc.9:31) toe te lichten.

Week 1-2

Toelichting

Gezien de beperkte tijd kan hier meestal slechts herinnerd worden aan de verhalen, die al van in LO gekend zijn. In week 5-6 wordt uitgebreider ingegaan op het Pesachfeest, de betekenis van de uittocht in Tenach en de relatie met ons paasfeest zodat dat hier niet dient te gebeuren.

Bijbel

- Gen. 46-50 korte herhaling
- Ex. 1 – 12

Suggesties

- Korte herhaling van de uit het LO gekende verhalen van hoe Israël in Egypte beland is en hoe ze in de slavernij terecht gekomen zijn. Een tijdslijn opzetten zonder daarbij in te gaan op vragen zoals vroege of late datering.
- Korte beschrijving van het Egypte van de farao's, hun grootse werken en de sociale verhoudingen in die tijd.
- Documentatie over Egypte verzamelen (onder andere reisbrochures).
- Toestanden van onvrijheid, moderne slavernij, kinderarbeid in de wereld aanhalen (aan de hand van korte voorbeeldverhalen, foto's, krantenkoppen, ...). Ingaan op de vraag 'waarom God dat allemaal toelaat'.
- De roeping van Mozes bespreken, met daarbij aandacht voor de Godsnaam ('Ik zal er voor u zijn') en Gods wel / niet zien en horen van de nood.
- Herinneren aan de plagen in Egypte.
- Het verhaal van de uittocht en de relatie Pesach – paasfeest.

Week 3-4

Toelichting

Een deel van de woestijnverhalen is gekend van het lager onderwijs. Hier is het vooral zaak doorheen al deze verhalen het stramien te zien van Israël, dat zijn bevrijding / bevrijder vergeet en zijn eigen weg wil gaan, die niet tot vrijheid leidt en daartegenover de regels voor een leven in vrijheid die God geeft. Hierbij wordt ook duidelijk dat bevrijding van onderdrukking niet automatisch een verbetering van de materiële toestand betekent; vandaar het heimwee naar de vleespotten van Egypte. (Let wel: de Tien Woorden komen uitgebreid aan bod in periode 5 en dienen hier dus niet besproken te worden.) Er is getracht om tekstgedeeltes voor te stellen die in het LO niet aan bod komen of om deze vanuit een ander perspectief te benaderen. Leerlingen beginnen zich in deze fase van hun leven onzeker te voelen en staan op allerlei gebied aan het begin van een ontdekkingsstocht. Het bespreken van de ervaringen van de Israëlieten en elementen van het aan het volk gegeven kader kan de leerlingen hierin tot steun zijn.

Bijbel

De grote lijnen van de woestijntijd en enkele tekstgedeeltes uit Ex.13vv, Lev. en Num. Kies **één of twee van** de onderstaande voorstellen of **kies** nog een ander tekstgedeelte uit de genoemde Bijbelboeken:

- Ex.28: De priesters en de Levieten (roeping op grond van afkomst)
- Lev.11:45: Heilig leven ('Wees heilig, want Ik ben heilig' als een kerntekst van Lev.)
- Lev.19:33-34: De vreemdeling (leven in een multiculturele samenleving)
- Num.6:22-27: De priesterzegen (God kijkt vriendelijk naar je)
- Num.13-14: Kaleb en Jozua (omgaan met groepsdruk)
- Num.16: De opstand van Korach, Datan en Abiram (aanvaarden van een gezagsstructuur)

Suggesties

- Bespreek bondig ontstaan en grote lijnen van de Rechten van de Mens en de Rechten van het Kind en de bedoeling ervan.
- Verhalen van de woestijntijd kort bespreken: aantonen hoe Israël steeds zijn bevrijding / bevrijder vergeet en welke gevolgen dat heeft.
- De persoon van Kaleb bespreken (Num.13-14) in het kader van groepsdruk; hoe groot is mijn persoonlijke vrijheid of laat ik mijn handelen bepalen door mijn leeftijdgenoten?
- Tijdslijn aanvullen.
- De route door de woestijn aanduiden op een kaart van het Midden-Oosten.
- Wat is een woestijn? (gebied met minder dan 25 cm neerslag per jaar; er zijn meer rots- dan zandwoestijnen! Een woestijn is dus niet altijd een warme zandbak!)
- Een link leggen naar onze tijd: bevrijding van een dictatuur betekent niet automatisch verbetering van de materiële toestand: bvb. het terugverlangen naar de communistische tijd in het voormalige Oostblok omdat men in de communistische tijd meer zekerheid had; de chaos in Irak na het verdwijnen van Saddam Hoessein. ***Neem een voorbeeld dat nu actueel is!***

Week 5-6

Toelichting

Het is belangrijk dat de leerlingen vaststellen dat in Thora, profeten en geschriften talloze malen wordt verwezen naar de uittocht als het grote moment van Gods bevrijdend handelen in de geschiedenis van Israël. Bij Num. 9 wordt stilgestaan bij de instelling van het Pesachfeest en naar de tot vandaag doorlevende joodse tradities daarbij. Ook wordt hier bij het naderen van Pasen stilgestaan bij het laatste avondmaal van Jezus als Pesachviering en het verband Pesach – Pasen.

Deze weken geven ons ook een aanleiding om in te gaan op vragen en twijfels van de leerlingen. Waarom heeft God niet eerder ‘gehoord en gezien’? Wat doet God eigenlijk? Als er een liefdevolle God is, waarom is er dan zoveel ellende en ongelijkheid in de wereld? Waarom laat God oorlogen of natuurrampen toe als Hij toch almachtig is?

Bijbel

- Ex. 12, Num. 9
- Enkele van de vele verwijzingen naar de uittocht in profeten en geschriften bvb.: Re. 2:12; 1 Sam.8:8; 1 Kon.9:9; Jer.7:25; 11:4,7; Am.2:10; Mi.6:4; Hag.2:5; Ps.81:11; 114:1; 136:10-11; Dan.9:15.

Suggesties

- Ervaringen van leerlingen van (on)vrijheid laten verwoorden. Daarbij ook aandacht voor hun gevoelens om door ouders / opvoeders / God niet gehoord en begrepen te worden.
- Joods paasfeest beschrijven (aan de hand van foto's of film) of een Pesachmaal vieren.
- Het verhaal van Jezus' laatste maaltijd met zijn discipelen lezen als een Pesachmaaltijd.
- Aandacht voor het joodse begrip ‘gedenken’: een gebeurtenis vieren alsof je er zelf aan hebt deelgenomen, in het besef dat het ook voor jou nu nog van belang is.
- ICT-opdracht: informatie zoeken over al dan niet christelijke organisaties die zich inzetten om onvrijheid in de wereld ongedaan te maken
- Wijzen op het feit dat juist deze verhalen de negerslaven in de VS bijzonder aanspraken; negrospirituals beluisteren. (Go down Moses, Before I'd be a slave, Deep river, My home is over Jordan, Oh freedom, ...).
- Enkele filmfragmenten kritisch bespreken.
- Een interview opstellen met de apostel Tomas na de opstanding en de verschijning in Jeruzalem.
- Voor gevorderde leerlingen: de vrijheid van de leidersfiguur bespreken: Mozes is bijzonder vrij in wat hij durft te zeggen tegen God, maar hij is niet vrij om te weigeren; hij vertegenwoordigt het volk dat echter zijn positie in vraag stelt.
- ‘The Prince of Egypt’ bespreken op zijn Bijbelgetrouwheid.

4. Didactisch materiaal en bronnen

- van Biert M ea, Op Verhaal Komen Deel 1, p. 57vv, Baarn 2002 (NijghVersluys).
- C.Jongeneelen ea, Van Horen Zeggen Deel 2, Wegwijs, p. 27vv, Baarn 2000 (NijghVersluys).
- R.H.Matzen ea, De Bijbel in de Basis, 1, p. 94vv en Werkboek p.56vv, uitg. Van Walraven 1995.
- D.F.Payne, Van Abraham tot Paulus, Leiden 1994 (Groen) (bevat een uitvouwbaar tijdsbalk)

- Bijbelse Encyclopedie, Amerongen 2006 (Internationale Bijbelbond) (Cd-rom met oa een beweegbare tijdsbalk)
- www.joodseomroep.nl
- The Bible 04 – Mozes, leider tegen wil en dank, DVD 180 min. zie onder ‘films’ op www.nootzaak.be.
- www.oneway.nl: info over films
- *En dat geloof jij?* Thema 2 Vragen aan God – Waarom laat God het kwaad bestaan? HGJB, Spirit en Spirit+ 2001/2002 nr. 2
- *Ik heb Hem weer levend gezien! Sta op!* – Is Jezus echt opgestaan? HGJB, Spirit en Spirit+ 2002/2003 nr. 5

Periode SO I. 1A. 5

Tien Woorden
Regels voor vrijheid

Tien Woorden

Regels voor vrijheid

1. Leerplandoelen SO I. 1A. 5

1. Leefwereld

- 1.1. De leerlingen geven voorbeelden van regels thuis, in het verkeer en in de samenleving.
- 1.2. De leerlingen geven aan waarom regels belangrijk zijn.
- 1.3. De leerlingen leggen uit dat regels noodzakelijk zijn om vrij te leven.
- 1.4. De leerlingen geven aan hoe ze hun vrije tijd besteden en hoe ze daarbij regels hanteren en ervaren.
- 1.5. De leerlingen verwoorden hoe de zondag beleefd wordt in hun kringen.

2. Bijbel

- 2.1. De leerlingen geven het verband weer tussen de uittocht uit Egypte en de Tien Woorden.
- 2.2. De leerlingen geven bondig de inhoud van de geboden en verboden uit de Tien Woorden weer.
- 2.3. De leerlingen bespreken de Tien Woorden als regels om in vrijheid te leven.
- 2.4. De leerlingen tonen aan dat de Tien Woorden ingedeeld kunnen worden in woorden over de relatie met God en woorden over de relatie met de medemens.
- 2.5. De leerlingen geven weer dat Jezus de liefde tot God en de liefde tot de mensen de vervulling van de Tien Woorden noemt.
- 2.6. De leerlingen leggen het verschil in motivatie uit tussen het sabbatsgebod in Exodus 20 en in Deuteronomium 5.
- 2.7. De leerlingen leggen uit hoe Jezus een verkeerde interpretatie van het sabbatgebod corrigeert.
- 2.8. De leerlingen verklaren de visie van Paulus op de sabbat.
- 2.9. De leerlingen kunnen verklaren waarom de meeste christenen op zondag samenkomen en niet op zaterdag.
- 2.10. De leerlingen leggen uit wat vervat zit in het ‘eerbied tonen voor je ouders’.
- 2.11. De leerlingen geven enkele toepassingen aan die Deuteronomium aan de Tien Woorden geeft.

3. Thema

- 3.1. De leerlingen omschrijven wat voor hen vrijheid betekent.
- 3.2. De leerlingen omschrijven wat godsdienstvrijheid en wat gewetensvrijheid is.
- 3.3. De leerlingen verwoorden hoe ze gezag ervaren en ermee om kunnen gaan.
- 3.4. De leerlingen bespreken oorzaken en gevolgen van verschillende vormen van verslaving.
- 3.5. De leerlingen geven aan waarom verslaving ingaat tegen de Tien Woorden.
- 3.6. De leerlingen geven concrete en actuele voorbeelden van zorg voor de naaste.
- 3.7. De leerlingen geven aan op welke manier mensen tijd vrij maken voor God.
- 3.8. De leerlingen leggen uit dat tijd vrijmaken voor God ruimte schept om een vrij mens te zijn en te blijven.

2. Schema SO I. 1A. 5

Tien Woorden Regels voor vrijheid			
Leefwereld	Bijbel	Thema	Attitude
<p>regels voor</p> <ul style="list-style-type: none"> thuis school vrije tijd verkeer samenleving <p>naar de kerk op zondag?</p>	<p>Exodus 20 Deuteronomium 5 Romeinen 14:5</p> <p>10 Woorden als regels voor vrijheid en niet als verboden</p> <p>liefde tot God = liefde tot de naaste</p> <p>sabbat</p> <p>eren van ouders</p>	<p>godsdienstvrijheid gewetensvrijheid</p> <p>verslaving</p> <p>tijd voor God</p> <p>verantwoordelijkheid naar ouders</p>	<p>bereid zijn regels te eerbiedigen</p> <p>bereid zijn volgens de 10 woorden te leven</p> <p>daadwerkelijk naar elkaar omzien</p> <p>tijd voor God vrijmaken om een vrij mens te blijven</p> <p>vanuit de vrijheid naar sabbat en ouders kijken</p> <p>waakzaam zijn voor vormen van verslaving</p> <p>eigen en andermans zelfvertrouwen bevorderen</p> <p>aandacht voor onderdrukking van godsdienst- en gewetensvrijheid</p>

3. Invulling

Toelichting

De Tien Geboden of de Tien Woorden zijn bedoeld om als bevrijde mensen te leven. Israël is bevrijd uit de slavernij. Om als een vrij volk te kunnen leven, geeft God zijn richtlijnen. Deze richtlijnen worden niet opgelegd als een verstikkend kader. Ze zijn door hun korte en heldere formulering juist zo krachtig. Ze omvatten alles wat nodig is om een liefdevolle relatie op te bouwen met God en met elkaar. Op die manier zal Gods volk een licht zijn voor de volken.

We willen onze leerlingen, die juist op deze leeftijd soms sterk rebelleren tegen regels en gezag, laten zien hoe waardevol regels zijn in het algemeen en in het bijzonder hoe Gods richtlijnen een bevrijdend karakter hebben.

Het sabbatsgebod verdient daarbij volop onze aandacht. In het basisonderwijs is dit al aan de orde geweest in het vierde leerjaar, maar het is de bedoeling om het te verdiepen. Slaven in Egypte hadden geen mogelijkheid om op de sabbat tot rust te komen. Maar nu ze bevrijd zijn, wil God juist door dit gebod zijn liefde, zijn scheppingskracht, zijn verlossingskracht openbaren.

Het gebod om je ouders te eren sluit ook volop aan bij de leefwereld van de leerlingen. Zij ervaren het ouderlijk gezag vaak als beperkend. Het is een uitdaging om hun het bevrijdend karakter van dit gebod te laten zien.

Logisch sluit hierbij de thematiek aan hoe verslavingen ons beroven van menswaardigheid en verwoestend werken in relaties. Ook godsdienst- en gewetensvrijheid is een thema dat hierbij aansluit en een nieuw aspect aan de orde stelt.

Week 1

Toelichting

Zijn regels een inperking van onze vrijheid of juist niet? Het is de bedoeling dat de leerlingen ervaren dat ze overal met regels geconfronteerd worden. We spreken over regels thuis, op school, tijdens de vrije tijd, in het verkeer en in de samenleving. Regels zijn er niet om mensen te pesten, maar om harmonieus samenleven in vrijheid mogelijk te maken. Er is een verschil tussen absolute regels (bvb niet doden) en regels, die niet meer zijn dan afspraken, die gelden zolang ze niet gewijzigd worden (bvb bepaalde verkeersregels, maar ook: hoe laat moet je thuis zijn of gaan slapen).

Suggesties

- Rollenspel over schoolregels: laat de leerling de rol van directeur spelen en neem zelf de rol van ouder. Doel van dit gesprek is te laten aanvoelen dat regels noodzakelijk zijn om als school goed te kunnen functioneren.
- Rollenspel over de waarde van huisregels: Laat ook hier een leerling de rol van ouder spelen om de regels te verdedigen en een ander om het te bekritisieren.
- Regels in de samenleving en in het verkeer: ga in op actuele situaties of bespreek aspecten die leven bij de leerlingen. (Als supporters een zwarte speler beledigen om zijn huidskleur mag dan die club bestraft worden? Mag je iemand die je beledigt een pak rammel geven samen met je vrienden? Mag je een mail rondsturen met vervelende informatie of beledigingen? Moet je in het zwembad een badmuts opzetten? Mag je in de zomer naakt rondlopen?)
- Toon enkele verkeersborden en bespreek wat er gebeurt als we ons er niet aan houden.

- Regels en vrije tijd en sport: Speel een gekend spel. Als het spannend wordt, houdt de leraar zich niet aan de regels. Leg uiteraard de bedoeling uit. Aansluitend volgt een gesprek over regels die er gelden in hun vrije tijd en sport en hoe ze dit ervaren. (Tip: vertrek vanuit een gevorderde situatie om niet teveel tijd te verliezen met het spel)
- Besteed in alle voorgaande gevallen aandacht aan de vragen: hoe absoluut zijn deze regels? Wie heeft ze bepaald? Kunnen, mogen ze gewijzigd worden?

Week 2-4

Toelichting

We plaatsen de Tien Woorden eerst in het licht van Gods bevrijdend handelen in de uittocht: (Ex.20:2) ‘Ik ben de Heer, uw God, die u uit Egypte, uit de slavernij, heeft bevrijd.’ De structuur wordt bepaald door geboden die te maken hebben met onze relatie met God en geboden die te maken hebben met onze relatie met de naaste. De Tien Woorden kun je in twee zinnen of gedachten samenvatten. We vinden dit terug in het grote gebod. Het grote gebod vat de wet samen als liefde voor God en liefde voor de naaste. Gods geboden zijn een uiting van zijn bevrijdende liefde.

Wat het sabbatsgebod betreft, is het van belang om de opvattingen die er thuis zijn over zondagsheiliging te leren kennen zodat we daarmee bij de bespreking van het sabbatsgebod rekening kunnen houden. Dit is een aspect wat bij sommige gelovigen erg gevoelig ligt. Als leerkracht PEGO moeten we ook wat dit onderwerp betreft rekening houden met de opvattingen van de ouders.

De leerlingen ontdekken ook dat de motivatie om het sabbatsgebod te houden in Exodus en Deuteronomium verschilt. Ze leren hoe het onderhouden van het sabbatsgebod in relatie staat met de Schepper en Verlosser.

Jezus stelt door zijn verlossende daden verkeerde interpretaties van het sabbatsgebod aan de kaak. Hij wijst er op dat de oorspronkelijke bedoeling van de sabbat niet altijd juist begrepen werd. Paulus wijst ons de weg om niet wettisch met het sabbatsgebod om te gaan en leert ons verdraagzaam te zijn met betrekking tot Joodse regels die te maken hebben met voedsel en het houden aan bepaalde dagen. Onze vrijheid mag geen aanleiding zijn om anderen te kwetsen. Deze houding van Paulus heeft te maken met de spanning tussen de jodenchristenen en de heidenchristenen.

Bij de bespreking van de visie van Paulus moet de klemtoon liggen op de vrijheid die vrijwillig ingeperkt wordt door de naastenliefde. Wij houden het hogere doel voor ogen namelijk het koninkrijk van God, dat niet bestaat in eten en drinken, maar in gerechtigheid, vrede en blijdschap.

In de eerste eeuwen van de kerkgeschiedenis kwamen de christenen samen op de dag van de opstanding. Constantijn de Grote maakte van de zondag een officiële rustdag.

Bijbel

- Ex. 20
- Deut. 5 – Deut. 6, 24
- Lc 13: 10-17 en 14: 1-6; genezingen op sabbat
- Rom. 14; Kol.2:16-17

Suggesties

- Bespreek De omgekeerde Tien Woorden. Weten de leerlingen op welke manier deze geboden in de Bijbel geformuleerd zijn? (Zie website)
- In kranten zoeken welke geboden direct of indirect aan de orde komen. (Bijvoorbeeld bij oorlogsgeweld – gij zult niet doden)
- Opdracht: zoek de verschillen tussen het sabbatsgebod in Exodus en Deuteronomium. Bespreek waarom de schepping als motivatie gegeven wordt en wat dat betekent voor de manier waarop wij nu betekenis kunnen geven aan dit gebod (onthaasting). Bespreek waarom de bevrijding als motivatie gegeven wordt en wat dat betekent voor de manier waarop wij nu dit aspect betekenis kunnen geven (dienst op zondag, terugverwijzen naar avondmaal als Pesachmaaltijd). Bespreek waarom Jezus door zijn manier van sabbatvieren in conflict kwam met de schriftgeleerden en farizeeën.
- Bespreek de Tien Woorden in SMS-taal (zie www.biblesociety.com.au/smsbible).
- Besteed aandacht aan de gevaren waartegen de geboden willen beschermen.
- Laat de leerlingen de negatief gestelde geboden positief herformuleren.
- Bij erg Bijbelvaste leerlingen kan men al wijzen op de Bergrede waarin Jezus de geboden bevestigt (maar eigenlijk is dit leerstof van het 2de jaar).

Week 5-6

Toelichting

We leggen uit wat het eren van ouders betekent namelijk dat ouders het gewicht krijgen dat hen toekomt. Ouders hebben de taak om kinderen Gods liefde en zijn geboden door te geven. (Deut.6:4-7, psalm 78) Het eren van ouders betekent niet een onvoorwaardelijke onderwerping maar wel een respectvolle houding. In de Bijbel vinden we vaak een vergelijking tussen de relatie van God met de mens of zijn volk en de relatie tussen ouders en kinderen. (Mat.7:11)

Aandacht voor de belofte van het lang leven, ook met het oog op de oudere mensen, die niet meer in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien.

In de vakoverschrijdende eindtermen wordt in de eerste graad ook ruimte gemaakt voor gezondheidseducatie. Een onderdeel hiervan is bewustwording in het gebruik van genotmiddelen.

Er zijn veel verschillende vormen van verslaving: alcohol, roken, drugs, maar ook gokken, computers en televisie. Zelfs eten kan verslavende vormen aannemen! (anorexia, boulimie)

Op deze leeftijd dat er graag geëxperimenteerd wordt, kunnen we wijzen op de redenen waarom jongeren juist vatbaar zijn voor verslavingen.

De waarde van vrijheid van godsdienst- en gewetensvrijheid komen aan bod.

Suggesties

Als er vakoverschrijdend meegewerkt wordt rond de problematiek van verslaving, moet dit hier niet of slechts beknopt behandelen worden (wel kaderen in ‘zich niet opnieuw slaaf laten maken’) en kan er meer aandacht geschonken worden aan het thema godsdienst- en gewetensvrijheid.

- Bespreek het lied ‘Papa’ van Stef Bos (overeenkomsten en verschillen tussen vader en zoon, bedoeling).
- Gesprek: Waarover zijn ouders het meest bezorgd met betrekking tot hun kinderen? (studie, relaties, roken, drinken, drugs, seks) Is dat terecht?

- Geef recent beknopt cijfermateriaal over verslavingen.
- Filmfragmenten die weergeven hoe verslaving begint en wat het uitwerkt (niet te shockerend).
- Stel het werk van Amnesty International, Open Doors of De Ondergrondse Kerk kort voor en concentreer je daarbij op godsdienstvrijheid.
- Geef concrete voorbeelden van vervolging omwille van geloof.

Bedenk bij het spreken over verslaving steeds dat het waarschuwend vinger-tje weinig of niets uithaalt, wel het bevorderen van sociale vaardigheden en het zelfvertrouwen bij leerlingen.

4. Didactisch materiaal en bronnen

- Tien ijzeren wereldwetten of De Omgekeerde Tien Woorden, uit: *Trefwoord*, methode levensbeschouwing voor de basisschool; © Greet Brokerhof-van der Waa.
- K.Eyckman, *Zo moet het kunnen*, Kampen 1990⁷ (Kok).
- De Open Poort, *De tien woorden*, Prot. Maandbl. rond geloof en samenleving, oktober 1993.
- De Open Poort, *Sabbat*, Prot. Maandbl. rond geloof en samenleving, juli –augustus 1999.
- Informatie over verslavingen: www.dehoop.org : aanklikken « informatie over »: in een notendop informatie over drugs- en alcoholverslaving en literatuurtips.
- Amnesty International: www.aivl.be/; De ondergrondse kerk: www.sdok.nl/joomla/ ; Open Doors: www.sb.od.org .
- <http://www.klasse.be/dossier/drugs> ; <http://www.epo.be/>
- Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen (VAD): vad@vad.be - www.vad.be.
- J.Jans, F.S.L.Koopmans, W.H.Velema, Mateloos – Over verslavingsproblematiek, Heerenveen 2003 (Groen) ISBN 9058291995 (144 p).
- F.S.L.Koopmans, Vraagbaak, Heerenveen 1999 (Groen) ISBN 9050309623 (200 p).
- J.K.den Bakker, Drugs, gokken, alcohol en roken. Een gids voor ouders, Kampen 1995 (Kok) ISBN 9024223369 (128 p).
- J.K.den Bakker, Verslaafd aan de verslaafde. Omgaan met drinkers, druggebruikers en gokkers. Kampen 1997 (Kok) ISBN 9024279674 (96 p).
- G.Doelen, Alcoholverslaving. Ziek van ontkenning, Amsterdam 2002 (SWP) ISBN 9066654643 (90 p).

Schema SO I. 2A

	<i>Leefwereld</i>	<i>Bijbel</i>	<i>Thema</i>
1	H e t e v a n g e l i e v a n h e t K o n i n k r i j k <i>G e l u k z o e k e r s</i>		
	op zoek naar geluk met anderen en met God materialisme bezorgdheid	intertestamentaire periode en inleiding NT / synoptici Matteüs – Bergrede (gelijkenissen van) het koninkrijk gerechtigheid	wat doen om gelukkig te zijn? bidden anderen vergeven je eigen levensstijl en -houding kiezen
2	G o d s b e l o f t e v e r v u l d <i>T o e k o m s t v e r w a c h t i n g</i>		
	uitzichtloosheid in de wereld beleving van kerst	Matteüs 1 en 2 Messiasverwachting en vervulling	eigen toekomstbeleving Kerstbeleving onze jaartelling
3	E e n e n a l v e r b a z i n g <i>O n g e l o o f l i j k</i>		
	onzekerheid / angst interesse vr het bovennatuurlijke	wonderen bij Marcus koning incognito / lijdende knecht Messiasgeheim	verbazing en onzekerheid gebeuren er wonderen?
4	L a a t s t e n w o r d e n e e r s t e n <i>N i e u w e k a n s e n</i>		
	armoede in de wereld uitsluiting rolpatronen	Lucas het verlorene zoeken en redden ontmoetingen, gelijkenissen Rijk en arm lijden en opstanding	zending / hulpverlening vreemdeling
5	G e l o v e n i n J e z u s <i>E c h t l e v e n !</i>		
	waarachtigheid integriteit levensvragen geloofsvragen	relatie Johannes synoptici ontmoeting met Nicodemus, en met de Samaritaanse vrouw Ik-ben-woorden ontmoetingen na de opstanding eerste slot (Joh 1 en 20)	waarom geloven? de plaats van Jezus in het christelijk geloof wat is leven?

Periode SO I. 2A. 1

Het evangelie van het Koninkrijk
Gelukzoekers

Het evangelie van het Koninkrijk

Gelukzoekers

1. Leerplandoelen SO I. 2A.1

1. Leefwereld

- 1.1. De leerlingen omschrijven wat hen gelukkig maakt en wat niet.
- 1.2. De leerlingen vertellen welke materiële zaken voor hen belangrijk zijn en wat ze later willen bezitten.
- 1.3. De leerlingen verwoorden wat hen bezorgd maakt.
- 1.4. De leerlingen verwoorden in welke mate geloof hen gelukkig maakt.
- 1.5. De leerlingen beschrijven wat 'men' hen als geluk voorhoudt.
- 1.6. De leerlingen verwoorden of ze mogelijk zelf slachtoffer zijn van vooroordelen.

2. Bijbel

- 2.1. De leerlingen omschrijven het begrip evangelie.
- 2.2. De leerlingen plaatsen de evangeliën tegen de achtergrond van de intertestamentaire periode.
- 2.3. De leerlingen leggen het verschil uit tussen de synoptische evangeliën en het evangelie van Johannes.
- 2.4. De leerlingen geven typische kenmerken van het evangelie van Matteüs.
- 2.5. De leerlingen geven de grote lijnen van de Bergrede weer.
- 2.6. De leerlingen geven aan hoe de zaligsprekingen licht werpen op het Koninkrijk van God.
- 2.7. De leerlingen verklaren wat 'zout en licht' in de Bergrede betekent.
- 2.8. De leerlingen geven weer hoe Jezus in de Bergrede de geboden uit het O.T. radicaliseert.
- 2.9. De leerlingen bespreken en verklaren de inhoud van het Onze Vader.
- 2.10. De leerlingen zijn er zich van bewust dat de vervulling van ons bestaan ligt in het zoeken van het Koninkrijk van God en niet in het verwerven van materieel bezit.
- 2.11. De leerlingen zijn zich bewust van het gevaar van vooroordelen.
- 2.12. De leerlingen geven aan wat in hun leven de gelijkenis van de twee wegen betekent.

3. Thema

- 3.1. De leerlingen verwoorden aspecten van gelukkig zijn.
- 3.2. In verband met geluk bezinnen de leerlingen zich op de paradox dat we ons leven moeten verliezen om het te vinden.
- 3.3. De leerlingen geven aan hoe de gebedspraktijk en -beleving onder christenen erg verschillend is.
- 3.4. De leerlingen ontdekken dat gebed erg waardevol kan zijn om in voor- en tegenspoed het juiste spoor te houden.
- 3.5. Aan de hand van voorbeelden ontdekken de leerlingen dat vergeving een van de moeilijkste opgaven in het leven is.
- 3.6. De leerlingen bezinnen zich op het verschil dat er bij hen soms is tussen woorden en daden.

2. Schema SO I. 2A. 1

Het evangelie van het Koninkrijk Gelukzoekers			
Leefwereld	Bijbel	Thema	Attitude
zich (on)gelukkig voelen maakt geloof gelukkig?	de evangeliën tegen de achtergrond van de intertestamentaire periode de relaties tussen de vier evangeliën kenmerken van Matteüs Bergrede zaligsprekingen zout en licht Jezus en de wet Onze Vader geen schatten op aarde vooroordelen twee wegen woorden en daden	het geheim van geluk	zelfverloochening als voorwaarde voor geluk waardering van persoonlijk gebed betrekkelijkheid van materiële overvloed besef van goede en verkeerde levensstijl woorden omzetten in daden
bezorgdheid materiële wensen lijden onder vooroordelen		praktijk en beleving van gebed vergeving	

3. Invulling

In het programma voor deze periode concentreren wij ons op de Bergrede, waarin veel van Jezus' prediking wordt samengevat. Zo hebben we een afgerond geheel.

De Bergrede biedt een veelheid aan thema's, die voor de leerlingen van het 2^e leerjaar secundair goed te behandelen zijn. Het gaat in de Bergrede om de vraag: hoe leven wij? Wat voor gevolgen hebben Gods beloften en geboden voor onze levensstijl? Het is niet moeilijk om deze vraagstelling op het niveau van 13-jarigen interessant te maken.

Week 1

Toelichting

Het is goed om aan het begin van deze periode het evangelie te plaatsen tegen de achtergrond van het intertestamentaire tijdvlak en in relatie tot de andere evangeliën.

Beknopt wordt besproken wat de synoptische evangeliën zijn en de relaties tussen deze drie evangeliën. Hierover bestaan verschillende opvattingen. De oudste overlevering (Papias bij Eusebius) is dat Matteüs het oudste evangelie is dat als bron gebruikt is door Marcus en Lucas. Anderen zien Marcus of een oerbron als bron van Matteüs en Lucas. De stof van Marcus is bijna in zijn geheel terug te vinden bij Matteüs en Lucas. Matteüs en Lucas hebben verder een aantal gedeelten gemeenschappelijk, dat mogelijk terug gaat op een onbekende bron of op gemeenschappelijke mondelinge overlevering. Matteüs en Lucas hebben veel eigen stof die niet in de andere evangeliën voorkomt. Deze unieke stof zegt veel over het kenmerkende van het betreffende evangelie. *(De bespreking van het synoptisch probleem kan mogelijk ook in periode 3 geplaatst worden.)*

De aparte plaats die Johannes inneemt, komt in de laatste periode van dit jaar aan de orde.

Vervolgens worden de bijzondere eigenschappen van het evangelie van Matteüs toegelicht. In het evangelie van Matteüs neemt het onderricht van Jezus een grote plaats in. Op veel plaatsen blijkt dat Matteüs voor joodse lezers geschreven is. Nadrukkelijk wordt gezegd dat Jezus voor Joden gekomen is (Mt. 10:5,6; Mt. 15:24). Er wordt uitgebreid ingegaan op Jezus' houding tegenover de wet (Mt. 5:17-48). Het nakomen van de wet neemt een grotere plaats in dan in de andere evangeliën (bijv. Mt. 21:28-32).

Als er tijd voor is, wordt een eerste begin gemaakt met de bespreking van de zaligsprekingen.

Bijbel

- Mt. 5
- Mt. 15:24
- Mt. 21:28-32

Suggesties

- Een synopsis van de evangeliën tonen.
- Een overzicht maken van enkele perikopen bij de synoptische evangeliën, bijvoorbeeld het verhaal van de roeping van de discipelen.
- Het bijzondere van de zaligsprekingen komt uit de verf via een zogenaamde vervreemdingsopdracht. Jezus zegt bijvoorbeeld (Mt. 5:4): 'gelukkig die treuren, want zij zullen getroost worden'. Maar algemeen gangbaar is om te zeggen: 'je leeft maar een keer, daarom moet je uit het leven halen wat er in zit'. De opdracht is dus om bij iedere

zaligspreking een tegengestelde zaligspreking te maken, die ons eigenlijk heel redelijk in de oren klinkt.

Week 2

Toelichting

Deze week komt het thema geluk aan de orde. Wat is het geheim van geluk? Is er een verband tussen succes en geluk? Hoe belangrijk zijn relaties voor geluk? En hoe belangrijk is geloof? Kun je een aantal basisvoorwaarden aangeven voor geluk (gezondheid, werk, enz). Of is geluk uiteindelijk een ongrijpbaar begrip? Kun je gelukkig zijn bij tegenslagen?

In onze beleving is er een grote kans op geluk als er aan een aantal basisvoorwaarden is voldaan. Maar dat is alleen vanuit onszelf geredeneerd. Het is opmerkelijk dat Jezus ons ook leert: dat we ons leven moeten verliezen om het te vinden (Mt. 16:25). Hoe gaan we daar mee om?

Bijbel

- Mt. 16:25

Suggesties

- Confronteer de leerlingen met een aantal uitspraken over geluk en laat hen een omschrijving geven van geluk.
- Laat de leerlingen een ranglijst maken van de belangrijkste voorwaarden voor geluk: gezondheid, goede relaties, geloof, werk, wonen, succes.

Week 3

Toelichting

Jezus wil dat onze invloed verder reikt dan onze eigen kring. We zijn het zout der aarde en het licht der wereld (Mt. 5:13-16), dat wil zeggen: onze goede werken moeten zichtbaar zijn voor de wereld waarin wij leven.

In Mt. 5:17-48 bepaalt Jezus zijn houding tegenover de Wet, de Tora. Hij wil geen opheffing van de Wet, maar juist een radicalisering. De geboden in het O.T. zijn niet beperkt tot uiterlijk gedrag. Daarom geeft Jezus aan waar het 6^e, 7^e en 9^e gebod allemaal betrekking op hebben. Het gaat om onze levenshouding, om onze gedachten, onze woorden en daden.

Verder worden bepaalde moeilijke passages (Mt. 5:15,41) uitgelegd.

Bijbel

- Mt. 5

Suggesties

- Laat de leerlingen naar aanleiding van Mt. 5:13-16 een onderzoekje doen naar het functioneren van hun kerk. Laat ze een verantwoordelijke interviewen en twee lijstjes maken: activiteiten van de kerk die vooral betrekking hebben op de eigen leden en activiteiten die bedoeld zijn voor mensen buiten de kerk.
- Laat aangeven welke van de 10 geboden in Mt. 5:17-48 aan de orde komen
- Maak aansluitend op Mt. 5:21-26 een lijstje met scheldwoorden die de leerlingen gebruiken.
- Leg specifieke uitdrukkingen uit (Mt. 5:15,41).

- Als er tijd voor is: spreek naar aanleiding van Mt. 5:33-37 over leugens, smoesjes, roddels, geheimen bewaren, enz.

Week 4

Toelichting

Bidden (Mt 6:7-18) is een wezenlijk kenmerk dat gelovigen onderscheidt van niet gelovigen. Het is onmogelijk te bidden zonder te geloven en omgekeerd is geloof ondenkbaar zonder momenten van gebed.

In de praktijk zijn er grote verschillen tussen de leerlingen over hoe ze gebed beleven. Er zijn er voor wie gebed veel betekent, maar er zijn er ook die praktisch nooit bidden.

Bij de behandeling van het onderwerp moeten we beseffen dat bidden uiteindelijk iets heel persoonlijks is. Daarmee is het ook een gevoelig onderwerp. Het is belangrijk om bij de bespreking de grenzen van wat de leerling aangenaam vindt niet te overschrijden. Er kan zich een persoonlijke uitwisseling ontwikkelen, maar het kan ook zijn dat het gesprek aan de oppervlakte blijft.

Bijbel

- Mt. 6:7-18

Suggesties

- Laat de leerlingen het Onze Vader indelen.
- Bekijk en interpreteer foto's die te maken hebben met gebed.
- Confronteer leerlingen met uitspraken over gebed en laat hen vervolgens hun eigen beleving van gebed formuleren.
- Zoek een praktijkvoorbeeld van een onverzoenlijke houding en van iemand die ondanks veel innerlijke strijd wel wil vergeven. Laat de leerlingen hierover hun gedachten vormen.
- Bespreek gebed en gebedsverhoring
- Leg uit welke vormen van vasten er zijn in de christelijke wereld.

Week 5

Toelichting

Mt. 6:19-34: er is nogal een contrast tussen de levensstijl die Jezus predikt en de overheersende levensstijl in de westerse wereld. Op alle niveaus is ons leven georganiseerd: bankafschriften, computers, reisbureaus, tv-gidsen, enz. Als 13-jarigen zijn de leerlingen al aardig ingeburgerd in die moderne wereld. Ze hebben hun geluidsinstallatie, hun playstation, hun mp3, ze houden van chatten, enz. Jezus' woorden 'kijk naar de vogels, kijk naar de lelies; zou God niet ook voor jou zorgen?' lijken uit een andere wereld te komen. Het is de kunst om tijdens de les iets van dit contrast zichtbaar te maken. Jezus zegt dat veel van waar we ons druk over maken (kleding, eten) weinig met God te maken heeft. Wat betekent dat? Mogen we niet genieten van ons leven? Zijn wij in onze levensstijl nog wel op God gericht?

Naar aanleiding van Mt. 7:1-5 kan gesproken worden over de diepe neiging die wij als mensen hebben om anderen in te delen, om onze medemens te beoordelen, zonder dat we hun echte motieven kennen. Deze neiging ligt aan de oorsprong van talloze gewelddadige conflicten.

Bijbel

- Mt. 6:19-34
- Mt. 7:1-5

Suggesties

- Leg minder duidelijke passages (Mt. 6:22,24) uit.
- Stel een lijst op van wat de leerlingen bezitten en daarnaast één met hun materiële wensen.
- Gesprek over vooroordelen. Met welke mensen hebben we moeite? Is dat terecht? Hoe gaan wij om met mensen van een andere levensbeschouwing? Zijn leerlingen zelf slachtoffer van vooroordelen?
- Zoek samen het verschil tussen zorgzaam en overbezorgd.

Week 6

Toelichting

Het verhaal van de brede en de smalle weg (Mt. 7:13-20) heeft een heel praktische gerichtheid. Wat zou ons leven naar de ondergang kunnen leiden? En op welke manier zijn wij hier op aarde al een beetje hemelburgers?

Er is bij leerlingen op deze leeftijd vaak een tegenstelling tussen wat ze zeggen en beloven en wat ze concreet doen. Het gedeelte Mt. 7:21-27 brengt naar voren dat woorden en geloofsbelijdenissen in overeenstemming moeten zijn met ons leven.

Bijbel

- Mt. 7:13-27

Suggesties

- Bespreek de bekende afbeelding van de brede en de smalle weg die in opdracht van Charlotte Reihlen in de tweede helft van de 19^e eeuw werd gemaakt; zij draagt op een aantal punten duidelijk de kenmerken van die tijd. Welke? Wat krijgt te veel nadruk in deze illustratie en wat te weinig? Wat is nog steeds actueel?
- Laat leerlingen opschrijven in welk opzicht zij soms onbetrouwbaar zijn, dat hun daden niet in overeenstemming zijn met hun woorden.
- Hebben de leerlingen idealen die niet helemaal realistisch zijn?
- Is er een prijs die wij moeten betalen voor ons geloof?

4. Didactisch materiaal en bronnen

- A.Barr, *Diagram of synoptic relationships*, Edinburg 2000 (T.T. Clark).
- H.Binnendijk, *De Bergrede*, Kampen 1995 (Kok).
- D.Bonhoeffer, *Navolging*, Kampen 2006 (Ten Have).
- E.Charpentier, *Wegwijs in het Nieuwe Testament*, Baarn 2001⁵ (Ten Have), p. 72-73.
- T.Dowley, *Bijbelse feiten en cijfers*, Heerenveen 2004 (Groen), p. 20-25.
- D.Flusser, *Het christendom / een, joodse religie, 'Het Onze Vader – een joods gebed'*, Baarn 1991 (Ten Have), p. 56-65.
- D.Flusser, *Ontdekkingen in het N.T., woorden van Jezus en hun overlevering. 'De literaire relaties tussen de synoptische evangeliën'*, Baarn 1988, (Ten Have) p. 10-43.

- N.Gumbel, *De uitdaging van een christelijke levensstijl (met studie vragen)*, Hoornaar 2003³ (Gideon).
- S.Janse, *De tegenstem van Jezus, Over geweld in het N.T.*, Zoetermeer 2006 (Boekencentrum) p. 48-66:Hfst.4 'Leven uit de goedheid van God: Jezus' bergrede of veldrede'.
- J.Lambrecht, *Maar Ik zeg u. De programmatische rede van Jezus*, Leuven 1983 (Acco – VBS).
- P.Lapide, *Bergrede – Utopie of Program?*, Baarn 1991⁵ (Ten Have).
- P.Lapide, *Geen nieuw gebod, o.a. Het Onze vader, een joods of een christelijk gebed?*, Baarn 1985 (Ten Have), p 7-38.
- R.H.Matzken, B.J.E.Van Noort, *De Bijbel in de Basis 2*, Apeldoorn 1995 (Van Walraven/Auctor), p. 29-37.
- J.C.Ryle, *De Bergrede*, Kampen 2007 (De Groot Goudriaan).
- P.Schmidt, *Het evangelie volgens Mattheüs*, in J. Fokkelman – W Weren (red.), *De bijbel literair*, Zoetermeer – Kapellen 2003 (Meinema Pelckmans), p. 499-512.
- *Studiebijbel 1, Inleiding en Synopsis*, Veenendaal 2003 (Centrum voor Bijbelonderzoek) p. 559-572.
- *Studiebijbel 2, Het evangelie naar Mattheüs*, Soest 1989 (St. In de Ruimte).
- J.R.W.Stott, *De boodschap van de Bergrede, een christelijke tegencultuur*, Hoenderlo 2003 (Novapres).
- J.van Bruggen, *De Bergrede, reisgids voor christenen*, Kampen 2001¹⁴ (Kok).
- PGO-Kwartaal, *Zaligsprekingen*, 4^e kwartaal 2002, nr.54, p. 4-13.
- Poster: *De brede en de smalle weg*, Kampen 2005 (De Groot Goudriaan).

Periode SO I. 2A. 2

Gods belofte vervuld
Toekomstverwachting

Gods belofte vervuld

Toekomstverwachting

1. Leerplandoelen SO I. 2A. 2:

1. Leefwereld

- 1.1. De leerlingen geven aan welke invloed sommige wereldproblemen op hun leefomgeving hebben.
- 1.2. De leerlingen verklaren waarom sommige jongeren geen hoop meer hebben voor de toekomst.
- 1.3. De leerlingen beschrijven hoe het kerstfeest door de meeste mensen in hun omgeving gevierd en beleefd wordt.
- 1.4. De leerlingen geven aan welke elementen in traditionele kerstvieringen verband houden met hoop.
- 1.5. De leerlingen tonen belangstelling voor problemen in de wereld en in hun omgeving.

2 Bijbel

- 2.1. De leerlingen onderscheiden de toekomstverwachting van verschillende politieke en godsdienstige groepen in Jezus' tijd.
- 2.2. De leerlingen beschrijven kort de politieke situatie van de Joden binnen het Romeinse rijk.
- 2.3. De leerlingen geven aan hoe Matteüs wil aantonen dat de verwachting van de profeten in vervulling gegaan is met de komst van Jezus Messias.
- 2.4. De leerlingen kunnen aangeven welke elementen uit de geboorte- en kindheidsverhalen van Jezus bij de verschillende evangelisten genoemd worden.
- 2.5. De leerlingen kunnen aantonen dat Matteüs zich vooral tot een Joods lezerspubliek richtte.

3 Thema

- 3.1 De leerlingen geven het ontstaan van de christelijke jaartelling weer.
- 3.2 De leerlingen geven weer in welke opzicht de tijd sinds de komst van Jezus nieuw geworden is.
- 3.3 De leerlingen geven aan dat de vervulling van de beloften nog onvolledig is.
- 3.4 De leerlingen zijn gemotiveerd om hun leven en toekomst in het perspectief van de messiaanse beloften te plaatsen.
- 3.5 De leerlingen beschrijven het ontstaan van het kerstfeest.
- 3.6 De leerlingen zoeken mogelijkheden om vanuit de kerstboodschap mensen die geen hoop hebben uitzicht te bieden.

2. Schema SO I. 2A. 2

Gods belofte vervuld Toekomstverwachting			
Leefwereld	Bijbel	Thema	Attitude
wereldproblemen en leefomgeving kerstvieringen hoop	Kerstevangelie Mt. 1-2 joodse toekomstverwachting Messiasverwachting Joden in het Romeinse rijk joodse groeperingen	christelijke tijdrekening wachten op de vervulling advent en Kerstfeest mensen zonder uitzicht	aandacht voor wereldproblemen eigen toekomstverwachting in bijbels perspectief aandacht voor mensen zonder hoop

3. Invulling SO I. 2A. 2

In de eerste periode hebben de leerlingen stilgestaan bij de nieuwe waarden van het evangelie van het Koninkrijk en hun betekenis voor ons leven ook vandaag. In deze periode, die tevens de periode van advent en kerst is, willen we laten zien dat dit evangelie de vervulling is van de belofte van de komst van de Messias. Hierop legt vooral het Matteüsevangelie de nadruk door steeds opnieuw passages uit de profeten van het Oude Testament aan te halen.

Het thema dat we in verband hiermee willen bespreken, is toekomstverwachting. Vanuit de verwachting die de Joden in Jezus' tijd hadden, willen we ook ingaan op de toekomstverwachting die mensen en vooral jongeren in onze tijd hebben. De toekomst is bij jongeren vaak reden tot zorg. De bedoeling is hen te laten zien dat de Bijbelse beloften ons ook vandaag nog alle reden geven om positief de toekomst tegemoet te zien. We willen hen motiveren zich daar ook steeds voor te blijven inzetten.

3.1. Week 1

Toelichting

In deze week gaan we in op wat onder jongeren leeft met betrekking tot de toekomst. Kinderen op het einde van de lagere school kijken vaak heel idealistisch naar de toekomst, maar deze kijk begint plaats te maken voor realisme. De wereld blijkt niet één groot vakantiepark vol spannende avonturen, maar een realiteit met zeer donkere kanten en schijnbaar onoplosbare problemen zoals armoede en eenzaamheid, oorlog, haat en geweld, ziekte en dood. Sommige veiligheids- en milieuproblemen komen dichterbij. Hoe beleven jongeren dat? Voelen ze zich als de laatste generatie op aarde? Ervaren zij het nog als zinvol om aan hun toekomst te werken?

We besteden ook tijd aan advent en Kerstmis, overbekend, maar nu geplaatst tegen deze donkere achtergrond. Dat bij de kerstvieringen licht steeds een belangrijke rol speelt, houdt verband met de Bijbelse metafoer van het licht dat de duisternis overwint. Het is het symbool van hoop bij uitstek.

Bijbel

In deze week bespreken we nog niet noodzakelijk een Bijbelgedeelte, tenzij misschien passages die er in algemene zin toe oproepen de toekomst in Gods handen te leggen, zoals Jesaja 40, dat ook gepast kan worden als inleiding op de profetieën over de Messias.

Suggesties voor invulling

- Breng de begrippen optimist en pessimist aan. Hoe voelen de leerlingen zichzelf? Waarom?
- Welke hoopvolle en welke verontrustende signalen zien zij in de wereld van vandaag?
- Bespreek de nieuwsberichten van de dag. Wat zijn de grote wereldproblemen die daarin naar voren komen? Welke ontwikkelingen zijn te verwachten?
- Bespreek recente nieuwsberichten of gebeurtenissen die specifiek met jongeren te maken hadden. Hoe ziet de toekomst er voor (sommige/veel) jongeren uit?
- Bespreek dingen die jongeren aangegrepen hebben (school, thuis, vrienden). Gebruik mogelijk delen van interviews uit tijdschriften) Hoe zouden deze jongeren tegen hun toekomst aankijken?

- Een kleine test: een aantal persoonlijke toekomstverwachtingen (bijv. slagen voor school, studie, werk, gezin, bijzondere plannen) door de leerlingen laten beoordelen op hun waarschijnlijkheid (zeker, minder zeker, onzeker, zeer onzeker). Ziet de leerling zijn toekomst met vertrouwen tegemoet? Bespreek de resultaten met elkaar.
- Bespreek advent- en kerstgebruiken, thuis, in de familie, in de kerk.
- Oorsprong en bedoeling uitleggen van adventskrans, kerstboom, kerstverlichting en –versiering, maretak.
- Licht toe: de vroege kerk en de oosterse christenheid vierde/viert geen kerst op 25 december, maar epifanie op 6 januari; oorsprong van de verschuiving in het westen van epifanie naar kerstfeest: ‘christianisering’ van het zonnewendefeest. De geboortedatum van Jezus is onbekend.

3.2. Week 2-3

Toelichting

Deze weken besteden we aandacht aan messiaanse verwachtingen in de profetieën. De titel ‘Messias’ (Masjiach) kan worden toegelicht vanuit Jesaja 61:1 en de wijze waarop de koningen van Israël aangesteld werden (1Samuël 10:1, 16:12). In de eerste plaats willen we de leerlingen een duidelijk algemeen beeld geven van de profetieën en de apocalyptiek in het Oude Testament. Hierbij moet kort herinnerd worden aan de geschiedenis van de koningen en de historische context waarin de profeten hun boodschap verkondigd hebben. Bij de bespreking van de profeten Jesaja en Micha kan ook aandacht besteed worden aan de specifieke achtergrond van hun profetieën over de Messias.

Vervolgens gaan we in op de situatie en de toekomstverwachting van het Joodse volk in Jezus’ tijd. In dit verband kunnen de verschillende richtingen in het Jodendom rond het begin van de jaartelling besproken worden. Allen hoopten op de Messias als degene die hen van de Romeinse overheersing zou verlossen, maar sommigen meenden zijn komst te bespoedigen door het naleven van de wet (de Farizeeën), anderen door het in acht nemen van rituele reiniging (de Essenen), nog anderen door het ontketenen van een gewapende opstand (de Zeloten) en nog weer anderen door de tempeldienst in stand te houden (de Sadduceeën).

Hierna bespreken we hoofdstuk 1 en 2 van het Matteüsevangelie en besteden we aandacht aan de bijzondere wijze waarop dit evangelie de profetieën in de persoon van Jezus in vervulling ziet gaan. Hierbij kan gewezen worden op de verschillen tussen het geboorteverhaal bij Matteüs en bij Lukas en het ontbreken van het geboorteverhaal bij Markus en Johannes. Het is de bedoeling dat de leerlingen hierdoor zelf de samenhang tussen Tenach en Evangelie vaststellen, die omschreven kan worden als belofte en vervulling en die ook de reden is voor de benamingen Oude en Nieuwe Testament.

Sommige aspecten van het geboorteverhaal zijn niet eenvoudig. Zonder elk detail te bespreken, kan de betekenis hiervan toegelicht worden: het geslachtsregister dat van belang is om de afstamming van de Messias aan te tonen (Jesaja 11), de maagdelijke geboorte, die laat zien dat in de persoon van Jezus God Zelf naar de mensen toekomt (Jesaja 7), het bezoek van de niet-joodse wijzen in Bethlehem dat toont dat de Messias Koning zal zijn over heel de aarde (Jesaja 9 en 11). Aspecten van de vervulling van profetieën in de tijd van het Oude Testament en in het Nieuwe Testament in de persoon van Jezus Christus: een voorbeeld hiervan is de belofte dat Davids zoon als een zoon van God zou regeren (2 Samuël 7:14). Dit is vervuld in de regeringstijd van Salomo, die op zijn beurt verwijst naar de Messiaanse tijd. Ook de belofte van de geboorte van Immanuël (Jesaja 7:14) heeft mogelijk betrekking op de

geboorte van Hizkia en Mattheüs herkent hierin bovendien een verwijzing naar de geboorte van Jezus.

Bijbel

Jesaja 7; 8:23-9:6; 11:1-10; 61:1; Micha 5:1-5.

Matteüs 1:1-25: afstamming en geboorte van Jezus (lijn van Jozef)

Matteüs 2:1-12: de wijzen uit het Oosten

Matteüs 2:13-23: vlucht en terugkeer

Suggesties voor invulling

- Bespreek in hoeverre mensen de toekomst kunnen voorspellen. Het bijzondere karakter van profetie tonen: de bedoeling is niet zozeer zoals waarzeggers de toekomst te voorspellen, maar om in het licht van het verleden en met het oog op de toekomst steeds de hoorders ertoe op te roepen zich te bekeren en op God te vertrouwen. De opmerkelijk lange tijd tonen tussen de profetie van Jesaja en de vervulling (tijdsbalk).
- Bespreek de vondsten in Qumran, juist van een rol die de tekst van Jesaja bevatte (foto's over Qumran).
- Leerlingenblad ontwerpen waarop de leerlingen aan de ene zijde van de bladzijde noteren wat over de Messias in de profetieën van Jesaja en Micha wordt gezegd en op de andere zijde hoe deze voorzeggingen volgens Matteüs in vervulling zijn gegaan of: op een fotokopie van de teksten van Jesaja, Micha en Matteüs de gedeelten laten markeren die in het OT voorspeld en in het NT vervuld zijn.
- Gebruik maken van een tijdsbalk om de historische plaats van de profeten, het Romeinse rijk en de heerschappij van Herodes aan te duiden.
- Verwijzen naar Daniël 7, waar de wereldrijken als dieren worden beschreven in tegenstelling tot Gods koninkrijk, waarvan de koning een 'mensenzoon' is, die neerdaalt van boven, uit de hemel. Wel is het belangrijk niet te uitgebreid in te gaan op allerlei eindtijdspeculaties.
- Een leerlingenblad waarop de leerlingen een vergelijking maken tussen het koningschap van Herodes en dat van Jezus.
- Deze vergelijking kan worden uitgebreid met een vergelijking tussen het Romeinse rijk en het Koninkrijk van God.
- De dood van de kinderen in Bethlehem roept veel vragen op. Bespreek met de leerlingen op welke wijze deze misdaad typerend is voor het lijden in deze wereld: weerloze mensen die het slachtoffer worden van de machtshonger van enkelen, terwijl God schijnbaar passief blijft.

3.3. Week 4-5

Toelichting

In deze weken gaat de aandacht uit naar het thema toekomstverwachting. In de eerste plaats is het de bedoeling te laten zien hoe tijd en toekomst vanuit het christelijke geloof worden gezien: de spanning van het 'reeds' en 'nog niet'. De komst van Jezus betekent dat mensen in een nieuwe relatie kunnen komen met God en met hun naaste: de mens wordt met God verzoend en kan ook met de naaste 'verbroederen', zelfs over grenzen van taal en afkomst heen. De verzoening met God houdt de vertroosting in van Zijn voortdurende aanwezigheid, ook te midden van pijn en moeite, zelfs wanneer de mens geconfronteerd wordt met de dood.

Al is er met Jezus' geboorte een nieuwe tijd begonnen, zoals ook in de jaartelling tot uitdrukking wordt gebracht, toch is de beloofde wereldwijde vrede nog geen realiteit. Die belofte gaat pas in vervulling met de komst van Christus 'in heerlijkheid' (Handelingen 1:11). Dit betekent dat de mens in deze tijd nog steeds af te rekenen heeft met lijden en onrecht. Leven in deze spanning houdt echter geen berusting in, maar de motivatie om mensen deelgenoten te maken van de vrede die voortkomt uit de verzoening die Christus gebracht heeft.

Bijbel

Net als bij de eerste week van deze periode moet niet noodzakelijk een Bijbelgedeelte behandeld worden. Eventueel kan stilgestaan worden bij de voorzeggingen die Jezus zelf gedaan heeft over zijn terugkeer (Matteüs 24). Passend voor jonge mensen is de gelijkenis van de talenten, die laat zien welke verantwoordelijkheid wij hebben met het oog op de toekomst (Matteüs 25:14-30). Maar ook de wijze waarop de Messias zal oordelen (Matteüs 25:31-46) laat zien waarop het aankomt in deze tijd: het bijstaan van mensen in nood.

Suggesties voor invulling

- De term 'anno Domini' bespreken (het jaar van onze Heer).
- Bespreken in hoeverre de komst van Christus een keerpunt betekent in de geschiedenis (ACN – PCN).
- Kort enkele andere tijdrekeningen noemen (bvb. de joodse, de islamitische, de tijdrekening van de Franse revolutie, ...)
- Een levensverhaal bespreken van iemand die zich vanuit het geloof ingezet heeft of zich nog inzet voor de nood in de wereld. Dit moeten niet steeds de bekende persoonlijkheden zijn, maar het mogen ook voorbeelden van minder bekende mensen zijn, gewoon uit de eigen kerk. Eventueel een interview laten afnemen met vooraf opgestelde vragen.
- Bespreken van wat je als jongere/tiener concreet zou kunnen doen voor anderen.
- Voorbeeld geven van verkeerde toekomstverwachting: het streven naar een heilsstaat of een ideale gemeenschap al in deze tijd.
- Collage maken met de tegenstelling van de realiteit van het Koninkrijk nu en later.

4. Didactisch materiaal en bronnen

Materiaal over toekomstverwachting

- F. en S.Sciacca, *Wie is er bang? Leer je angst te beheersen*, Barneveld 2001 (Lifelines Bijbelstudiereeks voor jongeren, uitg. Plateau.) (Hoofdstuk 4: De hemel komt naar beneden!)
- K.Staat, *Reken maar! Twintig redenen om in God te geloven*, Heerenveen 1999 (Barnabas To the Point deel 1), (Reden 10: God zorgt voor je. Reden 20: God maakt alle dingen nieuw.)
- E.C.Roehlkepartain, *Jouw leven en God. Handboek*, Vaassen 2002² (Medema, Hoofdstuk 10: Als de toekomst je angst aanjaagt)
- *God gezocht deel 2*. Youth for Christ Bijbelstudie. YfC Nederland, Kok Voorhoeven, Kampen 1995. (Hoofdstuk 8: Een wereld van vrede en geluk. Wat bedoelt Jezus met het 'Koninkrijk van God'? Hoofdstuk 10: Tussen vrees en verlangen. Waarom komt Jezus niet snel terug om een eind te maken aan alle rotzooi op de wereld?)
- www.eo.nl/ronduit: doorklikken onder 'thema's' naar toekomst en daar verder naar artikelen.

Materiaal over de profeten, de evangeliën en de historische achtergrond van de Bijbel

- D.Payne, *Van Abraham tot Paulus*, Heerenveen 1994 (J.J.Groen en Zn.)
- J.Drane (red.), *Nieuwe Encyclopedie van de Bijbel*, Kampen 2004³. (Voorhoeve. blz. 36 Het Griekse en het Romeinse rijk; blz. 72 De Romeinen; blz.116 Koningen en vorsten; Romeins bestuur over Judea; blz. 166 De profeten; blz.168 Groeperingen en sekten; blz.226 Jesaja; blz.228 Micha)
- B.Metzger e.a. (red.) *De wereld van de Bijbel*, Rheden 1987 (De Haan) blz.130: Rome bezet, Judea; blz.156: Geef de keizer wat des keizers is: over religieuze en politieke groeperingen)
- *In het voetspoor van de Bijbel. Atlas van het Heilige Land, vroeger en nu.* Amsterdam/Brussel 1983 (Reader's Digest) (blz 164: De komst van de Romeinen; blz 168: Herodes de Grote; blz 172 De geboorte van Jezus; blz 176: Het Heilige Land na Herodes)
- R.Bachhouse, *Atlas van bijbelse personen*, Heerenveen 1995 (J.J.Groen en Zn. Blz.14: Profeten en Koningen van Juda)
- T.Dowley, *Studie-atlas bij de Bijbel*, Heerenveen 2004 (J.J.Groen blz.22: Het Romeinse rijk; blz.24: Palestina in de tijd van Christus)
- T.Dowley, *De Bijbel in kaart*, Heerenveen 2005 (Groen blz.59: Tussen de testamenten; blz.65 Het Nieuwe Testament)
- A.Schick, *Fascinerende Feiten over Qumran*, Vaassen 1998 (Medema) hoofdstuk10: Het centrum van de Essenien)
- J.Drane, K.A.D.Smelik (bew), *De man die de wereld veranderde. Het leven van Jezus* Haarlem/ Beernem 1995 (NBG/Vlaams Bijbelgenootschap) Reeks Kijk op de Bijbel hoofdstuk 1 Voorgeschiedenis; hoofdstuk 2 De Romeinen; hoofdstuk 3 Wachten op de Messias; hoofdstuk 4 De geboorte; hoofdstuk 5 De wijzen uit het Oosten)

Materiaal over oorsprong en gebruiken ivm Kerstmis. Het ontstaan van de kalender

www.beleven.org/feesten, kerst.cjb.net
<http://nl.wikipedia.org/wiki/kalender>,
idem /jaartelling en /christelijke_jaartelling

Methodische handleidingen

- R.H.Matzken, B.J.E.Van Noort, *De Bijbel in de basis. Deel 2 Evangelie, leerboek en werkboek*, Baarn 1995 (Nijgh en Versluys), hoofdstuk 4 Advent; hoofdstuk 5 Jezus' geboorte)
- C.Jongeneelen ea, *Van horen zeggen. Deel 4 De weg opnieuw*, Baarn 2001 (Nijgh en Versluys), hoofdstuk 1 Onder vreemde overheersing; hoofdstuk 2 Jezus van Nazareth)

Periode SO I. 2A. 3

Een en al verbazing
Ongelooflijk

Een en al verbazing

Ongelooflijk

1. Leerplandoelen I. 2A. 3

1. Leefwereld

- 1.1 De leerlingen verwoorden wat hen bang en onzeker maakt.
- 1.2 De leerlingen omschrijven in hoeverre geloof in hun leven zekerheid geeft.
- 1.3 De leerlingen leggen uit waarom ze wel of niet geloven in bovennatuurlijke ervaringen.

2. Bijbel

- 2.1 De leerlingen noemen enkele karakteristieken van het Marcusevangelie.
- 2.2 De leerlingen beschrijven op welke manier Jezus al in het eerste hoofdstuk van Marcus grote indruk maakt op mensen.
- 2.3 De leerlingen leggen uit wat met 'gezag' bedoeld wordt bij Jezus' optreden in Kapernaüm.
- 2.4 De leerlingen geven voorbeelden hoe het Marcusevangelie mensen tekent in hun onzekerheid.
- 2.5 De leerlingen verwoorden wat de door Marcus beschreven wonderen zeggen over de persoon van Jezus en de komst van het Koninkrijk.
- 2.6 De leerlingen onderkennen in de tekenen van het Koninkrijk, dat Jezus omziet naar mensen.
- 2.7 De leerlingen geven een aantal voorbeelden in Marcus, waarin Jezus verbiedt te spreken over zijn wonderen of over wat Hij gezegd heeft.
- 2.8 De leerlingen geven het verband aan tussen dit gebod om te zwijgen en de weg van lijden die Jezus moest afleggen.
- 2.9 De leerlingen beschrijven het verschil in het omgaan met macht tussen Jezus en heersers van deze wereld.
- 2.10 De leerlingen geven voorbeelden hoe Jezus' uitspraak dat Hij zijn leven gegeven heeft als losgeld, doorwerkt in de brieven van het Nieuwe Testament.

3. Thema

- 3.1 De leerlingen waarderen heel ons bestaan als wonderlijk.
- 3.2 De leerlingen verwoorden hun mening over het bestaan van wonderen.
- 3.3 De leerlingen verwoorden hoe zij kunnen omgaan met hun eigen beperkingen en die van anderen.
- 3.4 De leerlingen vormen zich een mening over de verhalen van het uitdrijven van boze geesten bij Marcus.
- 3.5 De leerlingen geven aan dat het kwaad aan God onderworpen is en dat God boven occulte krachten staat

2. Schema SO I. 2A. 3

Een en al verbazing Ongelooflijk			
Leefwereld	Bijbel	Thema	Attitude
onzekerheid	karakteristieken van het evangelie van Marcus het eerste optreden van Jezus in Marcus 1		<i>ervaren van geloofs zekerheid geloof in Jezus' gezag</i>
geeft geloof zekerheid?	Jezus die naar mensen omziet verhalen over het uitdrijven van boze geesten wonderverhalen als tekenen van het Koninkrijk	oog hebben voor de ander	<i>waardering van heel ons bestaan als wonderlijk</i>
interesse voor bovennatuurlijke ervaringen	Jezus die verbiedt te spreken over zijn wonderen en zijn persoon de dienstknecht tegenover de heersers van deze wereld	geloof in wonderen	<i>befes van de prijs die Jezus voor ons heeft betaald</i>

3. Invulling SO I. 2A. 3

Het is niet toevallig dat we in deze periode bij de behandeling van het evangelie van Marcus vooral de wonderen van Jezus benadrukken. Met een enorme vaart neemt Marcus ons mee van de ene gebeurtenis naar de andere. De reactie van de mensen is die van verbazing en ontzetting.

De tekenen en wonderen die Jezus verricht, mogen voor de leerling niet op zichzelf blijven staan. Ze tonen aan dat het Koninkrijk van God dichterbij is gekomen en verwijzen naar de principes van dat Koninkrijk en naar de persoon van Jezus.

Het gezag waarmee Jezus wordt afgeschilderd aan het begin van het evangelie brengt ons bij de leefwereld van de IJN. Welke betekenis heeft geloven voor hen? Hoe ga je om met twijfel en onzekerheid? De vraag rijst of er nog wonderen gebeuren in onze tijd. Hoe en op welke manier? En wat moeten we met de verhalen in Marcus, waarin heel concreet over boze geesten wordt gesproken?

Een ander aspect van in het bijzonder de genezingen is dat daaruit blijkt dat God naar ons omziet. Jezus heeft aandacht voor het gebrek en de beperkingen waarmee mensen hem tegemoet treden. Dit laat zich ook vertalen naar onze levenshouding: hebben wij aandacht voor de ander? Waaruit blijkt dat?

Meer exegetisch van aard is de vraag waarom Jezus op verscheidene plaatsen verbiedt te spreken over zijn wonderen en over zijn persoon. Waarom is Jezus zo kopschuw voor publiciteit? Of zit daar een diepere reden achter? We gaan ook kort in op de weg van het lijden die Jezus is gegaan - als tegenbeeld van het eigenbelang dat de machthebbers van die tijd nastreefden (Mc 10:42-45).

Week 1, 2

Toelichting

Als je jong bent, is er veel onzeker in je bestaan. Zal alles lukken op school? Zul je later een goede baan krijgen? Zul je later trouwen en kinderen krijgen? Dat zijn grote vragen. Maar ook in meer alledaagse dingen kunnen leerlingen zich onhandig voelen. Wat moet je doen als je het gevoel hebt dat de leraar je niet mag? Waarom heeft je vader zo weinig aandacht? Wat moet je doen als iemand verliefd op je wordt, enz. En wat geloven betreft: is het wel waar wat ik geloof? Wat geloof ik eigenlijk? Welke zekerheden geeft mij dat?

In Marcus 6:17-20 komt naar voren dat de machtige Herodes zich zeer onzeker voelde als hij geluisterd had naar Johannes de Doper. Met de ervaring van Jezus op de berg (Mc 9:2-10) wist Petrus ook niet zo goed raad.

Daarna wordt een korte introductie gegeven op het evangelie van Marcus - het kortste evangelie. In verband daarmee wordt nader uitgelegd wat de relatie is van Marcus tot het evangelie van Lucas en Matteüs, aansluitend op wat in de eerste periode daarover is gezegd. Marcus bevat bijna geen verhalen, die nergens anders voorkomen en toch heeft Marcus heel specifieke kenmerken. Het is bijna in telegramstijl geschreven, maar bevat desondanks veel details die de andere evangelisten weglaten.

Kort gezegd: mensen zijn overweldigd door het optreden van Jezus. Jezus wordt niet met rust gelaten en heeft zelfs geen tijd om te eten (Mc 1:37; 3:20). Onzekerheid, onbegrip en zelfs angst, maar ook verwondering, verbazing, vreugde en dankbaarheid zijn terugkerende gevoelens die mensen rond Jezus hebben (bijv. Mc 2:12; 12:17; 1:27; 7:37; 16:8).

De beste manier om Marcus te leren kennen is zelf het evangelie lezen. En waarom zou je dan niet bij het begin beginnen? In Marcus 1:16-45 komen bijna alle karakteristieken van het

evangelie van Marcus aan het licht. Het is de bedoeling dat de leerlingen zelf deze kenmerken in dit gedeelte ontdekken.

Bijbel

Kenmerken van het Marcusevangelie

Mc 6: 17-20 en 9: 2-10

Mc 1: 16- 45

Suggesties

- Situaties laten opschrijven waarin leerlingen zich onzeker voelen. Daarna Mc 6:17-20 en 9:2-10 lezen. Hoe zouden zij reageren op dergelijke situaties?
- Tekstjes bespreken van leeftijdgenoten die vertellen over hun (on)zekerheden betreffende hun geloof (zie link 'onzekerheid bij jongeren').
- De leerlingen hun idool of iemand die heel belangrijk is, laten beschrijven en vervolgens laten zoeken naar hoe Marcus Jezus portretteert in het begin van zijn evangelie
- Tegen de werkende Simon en Andreas zei Jezus eenvoudig: 'Kom, volg mij!' (Mc 1:17). En ze lieten alles achter. Hoe zouden wij reageren als Jezus dat tegen ons zei?
- Naar aanleiding van Mc 1:27. Wat is gezag? Voor wie heb jij ontzag? Wat is het verschil tussen gezag en macht? Wat wordt hier specifiek bedoeld met het gezag van Jezus?

Week 3, 4, 5

Toelichting

Oog hebben voor de ander is op deze leeftijd een moeilijk onderwerp. Natuurlijk zijn er wel heel sociaal ingestelde leerlingen, maar de meesten zullen vooral met zichzelf bezig zijn en nauwelijks toekomen aan de ander. Daarom is het aangewezen om stil te staan bij hun eigen beperkingen en die van mensen uit hun directe omgeving. Leren er voor de ander te zijn is al een hele stap.

Eerst zoeken we naar de beperkingen van mensen in de tijd van Jezus. Hoe anders gaat Jezus met deze mensen om. Hij vat de hand van de zieke, raakt de melaatse aan en eet met de tollenaar en zondaars. Welke beperkingen ontmoeten we in onze tijd en hoe gaan we daarmee om? Denk aan mensen met een fysische of mentale handicap of met psychische problemen.

In het Marcusevangelie wordt verschillende keren beschreven hoe Jezus **boze geesten** uitdrijft. Te denken valt aan Marcus 5:1-20 en 9:14-29. De vraag is: bestaan boze geesten? Zo ja, hoe machtig zijn die boze geesten? Zo nee, hoe moeten we dan deze gedeelten uitleggen? Van belang is om te benadrukken dat God boven alle dingen staat en dat het kwaad aan Hem onderworpen.

Het thema **geloof in wonderen** komt ook voort uit de lezing van Marcus. In deze rationalistische tijd is het opmerkelijk dat Jezus juist een beroep doet op de waarneming. 'Jullie hebben ogen, maar zien jullie niet? Jullie hebben oren, maar horen jullie niet?' (Mc 8:18).

In de evangeliën geneest Jezus zieke mensen, hij vermenigvuldigt het brood, hij loopt over het meer. Wat voor reactie roept dat op bij de leerlingen? Aanvaarden ze deze wonderen, of geven ze er een andere verklaring voor? Gebeuren er in onze tijd ook wonderen?

Het is goed op deze vragen in te gaan. Toch moeten we het bredere kader niet uit het oog verliezen dat wonderen tekenen zijn die verwijzen naar Gods Koninkrijk en naar Jezus als persoon.

Een ander aspect is dat wonderen in onze beleving niet altijd een bovennatuurlijk karakter hoeven te hebben. We kunnen het ook als een wonder beleven dat we überhaupt leven, dat we de wereld mogen ontdekken, op vakantie mogen gaan, enz.

Daarnaast mag er ook aandacht zijn voor het uitblijven van wonderen als - bijvoorbeeld in geval van ziekte - op een wonder wordt gehoopt.

Bijbel

Mc 5: 1-20 en 9: 14-29

Mc 8: 1-22

Suggesties

- Bespreken wie er in de afgelopen twee weken aandacht voor de leerling heeft gehad? Hoe vond je dat en kun je daarvan iets leren over hoe jij er voor een ander kunt zijn?
- Hebben de leerlingen de laatste weken iemand ontmoet heeft met een beperking? Heb je aandacht besteed aan die persoon en op welke manier heb je die aandacht vorm gegeven? Wat zou dit voor die ander betekend hebben?
- Bespreking van oorzaken en gevolgen van afwijkingen die vooral in de puberteit voorkomen: automutilatie, anorexia nervosa, boulimie, depressie.
- Het gedicht *Wonder* van Toon Hermans bespreken om heel ons bestaan als wonderlijk in te kaderen.
- Afhankelijk van de interesse van de leerlingen en rekening houdend met hun achtergrond kan gesproken worden over ervaringen met exorcisme in onze tijd en gebedsgenezing.
- Zijn de leerlingen bezig met occultisme? Wat zijn hiervan de gevaren? Een film laten zien over mensen die iets wonderlijks hebben meegemaakt (zie onder 4. bronnen en didactisch materiaal).
- Een quiz met verschillende rare al dan niet ware gebeurtenissen (www.waarmaarraar.nl).

Week 6

Toelichting

Marcus 7:31-37 en 8:22-26 zijn de enige wonderverhalen in Marcus die we niet in de andere evangeliën tegenkomen. In beide verhalen verbiedt Jezus nadrukkelijk om te spreken over het wonder dat de mensen voor hun ogen hebben zien gebeuren. In de andere evangeliën is het motief dat Jezus bepaalde zaken geheim wil houden niet helemaal afwezig, maar bij Marcus heeft het een grote nadruk (Mc 1:44; 5:43; 7:36; 8:26,30; 9:9,30).

De **opdracht van Jezus tot geheimhouding** van zijn wonderen is merkwaardig. Iedereen die een boodschap heeft, wil dat die boodschap bekend wordt. Waarom lijkt Jezus zijn eigen boodschap tegen te werken? Het is goed dat leerlingen zelf zich daar een beeld van vormen.

Na een verkenning van de vragen hierover kan voorzichtig toch de sleutel voor de oplossing van deze vraag worden aangereikt. Het gebod om te zwijgen houdt verband met de weg van het lijden die Jezus moet afleggen (m.n. Mc 8:31; 9:9,10,30-32, vgl. Joh 6:15).

In Marcus 10:32-45 is de geladen stemming voelbaar die Jezus en zijn leerlingen hadden op hun laatste reis naar Jeruzalem. Jezus spreekt openlijk over het machtsmisbruik van de groten der aarde van zijn tijd (v. 42). Jezus had niet een neutrale kijk op de overheid. Zijn dienende koningschap vormt een contrast met de mechanismen in deze wereld.

Opmerkelijk is dat Jezus het woord **losgeld** gebruikt om het geheim van zijn werk aan te duiden. Later in het N.T. komen we uitdrukkingen tegen die hieraan zijn ontleend (1 Kor 6:20; 1 Petr 1:18,19).

Bijbel

Teksten met Jezus' opdracht tot geheimhouding: Mc 1: 44; 5: 43; 7:36; 8: 26; 9: 9; 9: 30
Mc 10: 32-45

Suggesties

- De uitprint van Marcus 10:32-45 en in stukjes verdeeld aan de leerlingen presenteren. Zij krijgen de opdracht om als filmregisseur met de tekst om te gaan: bij elk fragment zoeken ze naar de hoofdpersonen en eventuele figuranten, verwoorden ze gevoelens, noemen ze een passende muziekstijl en eventueel een concreet voorwerp.

4. Didactisch materiaal en bronnen

Didactisch

- W.J.Ouweneel, *Jouw leven en het occulte*, Vaassen 2002 (Medema)
- *God gezocht deel 1*. Youth for Christ Bijbelstudies. YfC Nederland, 1995 (Hoofdstuk 9: wonderen en waarheid. Zijn de wonderen die Jezus deed echt gebeurd?)
- R.H.Matzken, B.J.E.Van Noort, *De Bijbel in de basis. Deel 2 Evangelie, leerboek en werkboek*, Baarn 1995 (Nijgh en Versluys), hoofdstuk 12 Genezingen en wonderen van Jezus; hoofdstuk 13 Tekenen van het Koninkrijk; hoofdstuk 14 Ontmoetingen met Jezus (1) Gezag als volmacht.
- C.Jongeneelen ea, *Van horen zeggen. Deel 4 De weg opnieuw*, Baarn 2001 (Nijgh en Versluys), hoofdstuk 4 Tussen hemel en aarde.
- *En dat geloof jij? Thema 1: Deze eend kan praten; Waarom gebeuren er geen wonderen?* HGJB Spirit en Spirit+ 2001/2002 nr.2.
- Onzekerheid bij jongeren: http://www.hgjb.nl/images/files/2b%20-%20twijfel%20-%20internet_8850.pdf, p. 11
- *idem, pp. 1-4 met daarop een selectie van de site* www.waarmaar.nl

Thematisch

- B.Heynis, *Omega, wonderen in deze tijd, verhalen uit de televisieserie*, Kampen, 1996 (Kok)
- W.J.Ouweneel, *Geneest de zieken*, Vaassen 2003 (Medema,)
- M.J.Paul, *Vergeving en genezing. Ziekenzalving in de christelijke gemeente*, Utrecht 1997 (Boekencentrum)
- www.eetstoornissen.be
- www.klasse.be/eerstelij/zelfverwonding

Achtergrondinformatie

- A.van de Beek, *Wonderen en wonderverhalen*, Nijkerk 1991 (Callenbach)
- J.van Bruggen, *Christus op aarde*, Kampen 1989 (Kok)
- J.van Bruggen, *Marcus, Het evangelie volgens Petrus*, Kampen 1989 (Kok)

Periode SO I. 2A. 4

Laatsten worden eersten
Nieuwe kansen

Laatsten worden eersten

Nieuwe kansen

1. Leerplandoelen SO I. 2A. 4

1. Leefwereld

- 1.1. De leerlingen bespreken verschillende aspecten van materiële en geestelijke armoede.
- 1.2. De leerlingen geven oorzaken en gevolgen van uitsluiting weer.
- 1.3. De leerlingen leggen het verband tussen uitsluiting, pesten en geweld.
- 1.4. De leerlingen onderkennen diverse rolpatronen in onze maatschappij.
- 1.5. De leerlingen geven voorbeelden hoe mensen nieuwe kansen krijgen en loskomen uit armoede, uitsluiting en negatieve rolpatronen.

2. Bijbel

- 2.1. De leerlingen geven typische kenmerken van het evangelie van Lucas.
- 2.2. De leerlingen geven de houding van Jezus weer tegenover armoede en rijkdom vanuit het Lucasevangelie.
- 2.3. De leerlingen leggen uit wat belangeloze dienstbaarheid is.
- 2.4. De leerlingen omschrijven hoe Jezus' houding tegenover de uitgestotenen wordt weergegeven in het Lucasevangelie.
- 2.5. De leerlingen verklaren de houding van Jezus tegenover de vrouw in het Lucasevangelie.
- 2.6. De leerlingen leggen uit hoe Jezus de liefde van God voor het verlorene onderwijst vanuit de gelijkenissen.
- 2.7. De leerlingen lichten het verband toe tussen het lijden van Jezus en armoede, uitsluiting en verwerping.
- 2.8. De leerlingen tonen aan dat Jezus door Zijn lijden en opstanding nieuwe levenskansen biedt aan mensen.

3. Thema

- 3.1. De leerlingen geven voorbeelden van betrokkenheid bij hulpverlening in situaties van armoede en uitsluiting.
- 3.2. De leerlingen geven weer waarom sommigen moeite hebben met allochtonen.
- 3.3. De leerlingen geven aan hoe men op vooroordelen tegenover allochtonen kan reageren.
- 3.4. De leerlingen uiten hun mening over de plaats van de vrouw in het huwelijk, de kerk en de samenleving.

2. Schema SO I. 2A. 4

Laatsten worden eersten Nieuwe kansen			
Leefwereld	Bijbel	Thema	Attitude
Armoede materieel en geestelijk	Kenmerken van Lucas Jezus en armoede	Armoede	Een christelijke houding tegenover armoede, uitgestotenen
Uitsluiting, pesten en geweld Rolpatronen	Jezus en de uitgestotenen Jezus en de vrouw Jezus en het verlorene	Uitsluiting, allochtonen	Gepast kunnen reageren op situaties van uitsluiting
Nieuwe kansen voor kanslozen	Jezus' lijden en armoede Opstanding en nieuwe kansen	Nieuwe kansen bieden	Meewerken om nieuwe kansen aan te bieden aan kansarmen

3. Invulling SO I. 2A. 4

In het evangelie van Lucas krijgt het nieuwe begin dat God in Christus heeft gemaakt wereldwijde perspectieven. Wat in Bethlehem en Nazaret is gebeurd, houdt consequenties in niet alleen voor *Jeruzalem*, centrum van het Jodendom, maar ook voor *Rome*, centrum van de toenmalige niet-joodse, of heidense wereld. Lucas schrijft over Jezus als de Heiland (hij die heelt of die heil brengt!) voor de hele wereld, voor iedereen: het evangelie is voor alle mensen!

Lucas verkondigt dat dankzij Jezus het mens-zijn een nieuwe zin en betekenis gekregen heeft. Het is begrijpelijk dat hij *als arts van heidense komaf* vooral getroffen is door Jezus als de Heiland die genas en dit niet enkel voor de joden, maar bijvoorbeeld ook voor Samaritanen en een Romeins officier. Wat opvalt, is dat Lucas hierbij vooral de nadruk legt op Gods liefde voor alle mensen *die niet (meer) meetellen* zoals armen, vrouwen, melaatsen, tollenaars. Een belangrijk thema is dan ook de naastenliefde of hedendaags uitgedrukt, de solidariteit.

Week 1

Toelichting

Armoede en rijkdom hebben niet altijd te maken met bezit, maar ook met onze hele levensinstelling. Rijkdom heeft te maken met alles wat waardevol is in een mensenleven. We kunnen eventueel het verband leggen met wat in de eerste periode, week 5 al werd besproken.

Armoede kan op verschillende manieren worden opgevat. Je kan materieel arm zijn, maar geestelijk rijk. Je kan ook in materieel opzicht rijk zijn, maar geestelijk arm. Armoede en rijkdom hebben ook te maken met de verhouding tot de omgeving of het land waarin je leeft. Met één euro kun je in België niet veel aanvangen, maar in een arm land wel.

Armoede heeft tal van oorzaken en gevolgen (!) die niet altijd bij de arme zelf liggen. De leerlingen moeten het mechanisme van de vicieuze cirkel van armoede kunnen afleiden uit de verschillende aspecten van de armoede. Wie arm is woont vaak klein, de kinderen hebben geen eigen kamer. Ze hebben daardoor minder kans om hun studies af te maken, waardoor ze minder kans maken op werk. Op hun beurt kansarm dreigen ze dus te worden.

Bij stormen en overstromingen is de schade bij armen vaak veel groter omdat hun woningen minder bestand zijn tegen natuurgeweld. Ze hebben ook minder mogelijkheden om iets terug op te bouwen. Armen worden vlugger getroffen door de gevolgen van de klimaatopwarming: de droogte waardoor oogsten mislukken, zorgt ervoor dat er schrijnende hongersnood is.

Belangrijk is de vraag: Hoe gaan we om met armoede en rijkdom? Het kan niet anders dan dat ons geloof in God invloed heeft op hoe wij hiermee leven: Lucas 3:7-14 roept op tot bekering met sociale consequenties (zie ook Exodus 22:20-26). Er kan geen sprake zijn van een houding die de arme als zielig beschouwt, waarbij we hem een aalmoes toewerpen. Toch mag er geen zwaar gevoel van schuld worden overgedragen.

Bijbel

Lucas 3:7-14 (Exodus:22:20-26)

Suggesties

- Vanuit korte stukjes uit (kranten)artikels aangeven waar er sprake is van materiële en geestelijke armoede;
- Laat de leerlingen verwoorden of zij zichzelf als rijk of als arm beschouwen en waarom; laat hen daarbij hun situatie vergelijken met die van kinderen in de Derde Wereld;
- Bekijk foto's van kinderen en jongeren in het Westen: waaraan lees je hun armoede en rijkdom (ev. in de beide betekenissen van het woord) af?
- Een spel spelen waarin elementen van armoede aan bod komen en de relatie met de kinderrechten bespreken.

Week 2 en 3

Toelichting

Er wordt een korte introductie gegeven op het Lucasevangelie. Het is enige evangelie, geschreven door een niet-jood, die Jezus nooit persoonlijk heeft ontmoet. Het is het langste evangelie en het bevat voor ongeveer een derde 'unieke' stof. Het werd geschreven voor Theofilus (Lc.1:1-4) die 'hooggeacht' wordt genoemd, een typische aanduiding voor een hooggeplaatste persoon. Deze vermelding hield mogelijk in dat Theofilus mee zou instaan voor de verdere verspreiding ervan. Lucas wil Theofilus ervan overtuigen dat de informatie die hij gehoord had, betrouwbaar is. De lange inleiding is typisch. Lucas stelt zich hier op als iemand die de zaken geordend, nauwkeurig en historisch onderzoekt.

In het evangelie naar Lucas krijgen de eenvoudige mensen de meeste aandacht. Hij vermeldt graag dat het juist de minderbedeelden zijn die in Gods gunst staan (zie bijv. Lc.1:51-53). Kenmerkend zijn woorden en uitdrukkingen als *medelijden hebben met*, *begaan zijn met het lot van allen* (zie o.a. Lc.1: 50,54,58,72 en 78). Ook het resultaat van Gods medelijden wordt door hem beschreven. Woorden als *vreugde*, *blijdschap* en *verwondering* vloeien opvallend vaak uit zijn pen. Er is geen enkele andere evangelist die de verheven Zoon van God zo'n menselijk gezicht geeft als Lucas. Vandaar dat in zijn evangelie de Mensenzoon centraal staat, met wat God door hem voor ons mensen wil betekenen. Dat alles bij elkaar maakt van dit evangelie zo'n door en door menselijk verslag.

In Lc.2:14 e.v. zet Lucas de toon voor de rest van zijn boek: hij vertelt dat de engelen het hebben over de liefde van God voor alle mensen en niet voor de Joden alleen. En hij geeft aan dat God niet alleen houdt van godsdienstige mensen, maar net zo goed van mensen die niet tot de groep 'geslaagden' hoorden: er kan kort naar verwezen worden dat de herders, een geminachte, uitgestoten bevolkingsgroep, de eersten waren die het blijde nieuws van Jezus' geboorte te horen kregen.

Lucas legt in zijn evangelie de volgende accenten:

- de goede boodschap voor armen en verdrukten / de vermaning voor de rijken;
- Jezus is gekomen om het verlorene te zoeken en te redden;
- Jezus' vriendschap met vrouwen.

Belangrijk is te wijzen op het verschil tussen Matteüs en Lucas bij de eerste zaligspreking: alleen Lucas vertelt dat Jezus een 'wee u' uitspreekt tegen de rijken.

In de gelijkenis van de rijke dwaas zien we dat Jezus de grondhouding van de mens tegenover rijkdom aanklaagt. Jezus' prediking is erop gericht de armen hoop te geven, maar vooral ook de rijken tot inkeer te brengen.

Lucas is de enige evangelist die ons vertelt over de opwekking van de jongeling te Naïn. Hier lezen we dat Jezus tegemoet komt aan de nood van zijn moeder. Zij was als weduwe voor haar levensonderhoud immers afhankelijk van haar zoon.

In het verhaal van Zacheüs maakt Lucas ons duidelijk hoe, door een andere houding tegenover God, de houding van de rijke tegenover de arme verandert. In de brief van Jacobus lezen we dat ware en zuivere godsdienst inhoudt dat we omzien naar wezen en weduwen in hun nood (Jac.1:27).

Bijbel

Korte verwijzing naar: Lucas 2:8-20 (aankondiging aan de herders)

Lucas 6:20-26 (de ‘veldprediking’)

Een keuze uit:

Lucas 7:11-17 (de jongeling te Naïn)

Lucas 12:13-21 (de rijke dwaas)

Lucas 16:19-31, de rijke jongeling maar beperkt je tot het thema armoede en rijkdom en verlies je niet in het thema hel en hemel)

Lucas 18:18-27 (de rijke jongeling)

Lucas 19:1-10 (Zacheüs)

Suggesties

- Laat de leerlingen de typische kenmerken van Lucas ontdekken aan de hand van vragen en Bijbelgedeelten.
- Laat de leerlingen de bedoeling van het Lucasevangelie (Lc.1:1-4) in de aanhef ontdekken. Laat de woorden en gedachten markeren die de *betrouwbaarheid* weergeven (eventueel met verschillende kleuren in verschillende vertalingen): woorden zoals *nauwkeurig nagegaan en op geordende wijze*.
- Laat situaties noemen van armoede in België en leer symptomen ervan herkennen (bijvoorbeeld arme grootouders, die niet op familiebezoek gaan omdat de reis en een cadeautje te duur zijn; niet naar de tandarts kunnen; problemen van illegalen. Dit onderwerp tactvol behandelen bij leerlingen die zelf in kansarmoede leven.
- Bespreek organisaties van hulpverlening voor kansarmoede en uitsluiting in de regio.
- Laat de leerlingen de werking van de Protestants Sociale Centra onderzoeken. Op welke manier verleent men hulp? Wat wordt gedaan door vrijwilligers en wat door professionals? Wat zijn bijvoorbeeld de actuele noden?
- Laat de leerlingen verwoorden wat Jezus' houding is t.o.v. rijkdom en armoede en t.o.v. hen die zijn uitgestoten.

Week 4

Toelichting

In de tijd van het Nieuwe Testament had de vrouw een andere plaats in de samenleving dan bij ons. Zo dankten sommige mannen zelfs dat ze niet als vrouw geschapen waren. Alleen jongens werden buitenshuis godsdienstig geschoold. Vrouwen hadden hun eigen gescheiden plaats van de mannen in de eredienst. Alleen de mannen konden echtscheiding aangaan.

Het is typerend voor Lucas dat er veel aandacht is voor **vrouwen**. Lucas besteedt aan Maria (Lc.1:26-38,46-56), Elisabet (Lc.1:39-45) en Anna (Lc.2:36-38). Hij is de enige die de zalving door de zondige vrouw vertelt (Lc.7:36-50). In Lc.8:1-3 vermeldt hij de vrouwen die Jezus' bediening mogelijk maakten. Maria aan de voeten van Jezus (Lc.10:38-42) is opnieuw een bewijs van de bijzondere plaats van de vrouw bij Jezus. We kunnen ook wijzen op de bijzondere plaats die de vrouwen innemen bij het lijden en de opstanding van Jezus.

Uiteraard komt de houding van Jezus tegenover de vrouw ook bij de andere evangelisten aan bod. Zo kan er op gewezen worden hoe Jezus taboes doorbreekt door in gesprek te gaan met de Samaritaanse vrouw in Joh.4 (komt uitgebreid aan bod in periode 5). Zij was een vrouw, een Samaritaanse met een bedenkelijke reputatie. Toch vraagt Jezus haar een gunst.

Bijbel

Lucas 7:36-50 (Jezus door de zondares gezalfd)

Lucas 8:1-3 (vrouwen die voor Jezus zorgen)

Lucas 10:38-42 (Maria aan de voeten van Jezus)

(eventueel: Lucas 23:26-31 (de vrouwen van Jeruzalem))

Suggesties

- Gegevens zoeken op internet over vrouwendiscriminatie.
- Vooroordelen bespreken die er bestaan tegenover vrouwen.
- Fragmenten lezen uit teksten waaruit de houding tegenover de vrouw in Jezus' tijd blijkt.
- Deze gegevens vergelijken met Bijbelse gegevens in Lucas over de plaats van de vrouw.
- De leerlingen de taakverdeling van hun ouders laten beschrijven: zijn ze het ermee eens? Wat zouden zij anders (willen) doen?
- Bespreek de waardevolle bijdragen van vrouwen in samenleving en kerk.

Week 5

Toelichting

Ziekte werd in verband gebracht met zonde en zieken werden daarom vaak uitgesloten. Dat gold in het bijzonder voor melaatsen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat wat wij vertalen met 'melaats', veel breder moet worden geïnterpreteerd dan wat wij vandaag 'lepra' noemen: het betrof een geheel van ziektebeelden, vaak huidziekten. (De NBV vertaalt daarom met 'huidvraat'.) In de Bijbel wordt melaatsheid ook gezien als een beeld van de mens die onrein is, aangetast door de zonde. Zoals de ziekte de melaatse aantast, zo tast de zonde de mens aan.

Jezus laat echter zien dat Gods liefde uitgaat naar alle mensen (zie bijv. Lc.17:11-19: onder de tien melaatse mannen die Jezus geneest was ook een Samaritaan, een vreemdeling). Vanuit deze bespreking is het een kleine stap naar uitsluiten en pesten met daarbij aandacht voor de problematiek voor allochtonen.

Jezus ging ook om met tollenaars en zondaars, ondank de afwijzende houding van de Farizeeën en de Schriftgeleerden (zie bijv. Lc.14). In Lc.15 maakt Jezus in drie gelijkenissen duidelijk waarom hij zich zo opstelt. In de gelijkenis van de Farizeeër en de tollenaar (Lc.18:9-14) wordt de tollenaar gered. In Lc.18 lezen we dat ook de kinderen erbij horen, ondanks de houding van de discipelen (Lc.18:15-17) en dat ook de blinde bedelaar moet worden geholpen, ondanks de reactie van de menigte (Lc.18:35-53).

Bijbel

Lucas 15 (gelijkenissen van Jezus)

Lucas 17:11-19 (de tien melaatsen)

Lucas 18:9-17 (de Farizeeër en de tollenaar, Jezus zegent de kinderen)

Eventueel ook Lucas 18:35-53 (de blinde bedelaar)

Suggesties

- Laat de leerlingen zoeken voorbeelden in hun eigen (school)omgeving van situaties waarin sprake is van uitsluiting, bijvoorbeeld bij pesten.
- Laat de leerlingen nadenken over hoe zij kunnen reageren bij pestgedrag of uitsluiting;
- Aansluitend hierop: wat maakt iemand al dan niet populair in de klas?
- Gesprek over ervaringen met allochtonen en asielzoekers.
- Eén van de aangegeven passages lezen en uitbeelden (afhankelijk van het aantal leerlingen in een tekening, een collage, een rollenspel,....).
- Aan de hand van foto's laten zien welke zaken tot uitsluiting kunnen leiden.
- Door gerichte vragen de leerlingen in de genoemde Bijbelgedeelten laten ontdekken op welke manier Jezus uitgesloten mensen nieuwe kansen biedt.

Week 6

Toelichting

We bekijken het lijdens- en opstandingsverhaal bij Lucas vanuit de thema's die we aan de orde gesteld hebben. Dat geeft nieuwe en bredere perspectieven. **In zijn armoede en verlatenheid toont Jezus opnieuw zijn liefde voor de verlorenen.** In 2 Cor.8:9 lezen we dat Hij omwille van ons arm is geworden, terwijl Hij rijk was, opdat wij door zijn armoede rijk zouden worden.

Dat Jezus bij zijn kruisiging onder de misdadigers wordt gerekend, spreekt van uitsluiting. (Lc.22:37).

Het geweld van verraad, verloochening en valse beschuldiging onderstreept de gevolgen van die uitsluiting.

De armoede, zichtbaar gemaakt in het werpen van het lot om zijn kleren (Lc.23:34), toont Hem ons als 'arm als de armen'.

Maar door zijn lijden opent Hij de deur naar een nieuwe relatie met God, zowel voor armen als voor rijken. Dit blijkt ook uit de woorden gericht aan de misdadiger die naast hem gekruisigd werd (Lc.23:40-43).

In het lijdens- en opstandingsverhaal kunnen elementen worden aangehaald die aangeven hoe rolpatronen doorbroken worden:

- Petrus en Johannes maken het Pascha klaar en volgen *een man* die een kruik draagt.(Lc.22:7-13).
- 'De belangrijkste van jullie moet de minste worden en de leider de dienaar.' (Lc.22:26).
- En wie waren de eerste boodschappers van het goede nieuws van de opstanding?

Bijbel

Elementen uit:

Lucas 22:7-38 (gesprekken bij het avondmaal)

Lucas 22:47-53 (Jezus' gevangenneming)

Lucas 23:33-43 (de kruisiging)

Lucas 24:56-12 (de opstanding)

Suggesties

- Bespreken wat de leerlingen weten over het lijden en sterven van Jezus en verbanden zoeken met de sleutelwoorden: uitsluiting, pesten, armoede.
- Zoeken op internet naar verhalen van mensen die vanuit moeilijke situaties toch iets gemaakt hebben van hun leven.
- De leerlingen aan de hand van filmfragmenten laten ontdekken wat de problematiek van de armoede inhoudt en hoe je de strijd daartegen kan aangaan.

4. Didactisch materiaal en bronnen

- S.Bennie, *Met de Mensenzoon mee. Boeiende Bijbelstudies over het Lukasesevangelie*, Vaassen 2001 (Medema)
- R.Matzken, B.van Noort, *De Bijbel in de basis deel 2 Evangelie* (tekstboek en werkboek) Baarn 1995 (Nijgh en Versluis), hoofdstuk 17: Gelijkenissen van Jezus / hoofdstuk 22: Het lijden van Jezus, verzoening met God.
- C.Jongeneelen e.a. *Van Horen Zeggen deel 4 De weg opnieuw* Baarn, 2001 (Nijgh en Versluys), hoofdstuk 5: Einde of nieuw begin.
- J. van Bruggen, *Lucas. Het evangelie als voorgeschiedenis*, Kampen 1993 (Kok)
- Pecas in cyberstraat: spel ivm de rechten van het kind. Per school kan er 1 gratis CD ROM besteld worden via www.cyberstreet.be. Zie daar voor verdere info. (Pecas is een straatkind. Wonen, klusjes doen, zich amuseren met vrienden ... alles doet Pecas op straat! Dat is heel erg leuk, maar niet altijd gemakkelijk. Vooral omdat Pecas niet weet waar kinderen recht op hebben. Wil jij Pecas helpen? Ga dan samen met hem op zoek naar voorwerpen waar je op kan klikken. Soms kan je dan een spelletje spelen. Als je het goed doet, kan je een rechtenkaart verdienen. Verzamel alle rechtenkaarten, ga ermee naar de mobiele school en die zal uitleggen wat je rechten zijn. Als je alle rechten veroverd hebt, verdien je een geheime code.)
- Film over hulpverlening bvb. MotherTheresa of Calcutta.

Periode SO I. 2A. 5

Geloven in Jezus
Echt leven!

Geloven in Jezus

Echt leven!

1. Leerplandoelen SO I. 2A. 5

1. Leefwereld

- 1.1 De leerlingen leggen de begrippen eerlijkheid, oprechtheid, betrouwbaarheid, leugenachtigheid, schijnheiligheid uit.
- 1.2 De leerlingen verwoorden wat het betekent om *integer* te zijn.
- 1.3 De leerlingen leggen het verband tussen *eerlijkheid* en *integriteit*.
- 1.4 De leerlingen omschrijven het begrip *levensvraag*.
- 1.5 De leerlingen verwoorden hun eigen levensvragen.
- 1.6 De leerlingen verwoorden hun eigen geloofsvragen.
- 1.7 De leerlingen leggen het verschil en het verband uit tussen levens- en geloofsvragen

2. Bijbel

- 2.1. De leerlingen verwoorden kort de typerende kenmerken en het doel van het evangelie naar Johannes.
- 2.2. De leerlingen leggen uit waarin het evangelie naar Johannes zich onderscheidt van de synoptische evangeliën.
- 2.3. De leerlingen leggen bondig uit wie Nikodemus was en in welke relatie hij tot Jezus stond.
- 2.4. De leerlingen verklaren wat Jezus aan Nikodemus probeert duidelijk te maken.
- 2.5. De leerlingen bespreken en verklaren Jezus' gesprek met de Samaritaanse vrouw.
- 2.6. De leerlingen verwoorden hoe de ogen van mensen opengaan door de alledaagse beelden die Jezus gebruikt.
- 2.7. De leerlingen ontdekken dat *Ik ben-uitspraken* van Jezus hem aanduiden als de openbaring van de God die leven en verlossing geeft.
- 2.8. De leerlingen verklaren de reactie van Maria van Magdala bij het lege graf.
- 2.9. De leerlingen verklaren het ongeloof van Jezus' volgelingen vlak na de opstanding.
- 2.10. De leerlingen verklaren de relatie tussen het begrip *logos* uit Joh 1 en Jezus Christus als persoon.
- 2.11. De leerlingen verwoorden het verband tussen het geloof in Jezus als de Christus en de Zoon van God en het *leven hebben in Zijn naam*.

3. Thema

- 3.1. De leerlingen lichten redenen toe waarom mensen al dan niet geloven.
- 3.2. De leerlingen lichten de centrale positie van Jezus Christus voor het Christelijk geloof toe.
- 3.3. De leerlingen ontdekken welke factoren zin kunnen geven aan het menselijke bestaan.
- 3.4. De leerlingen bezinnen zich over hoe het begrip *leven* door henzelf ingevuld kan worden.

2. Schema SO I. 2A. 5

Geloven in Jezus Echt leven!			
Leefwereld	Bijbel	Thema	Attitude
<p>waarachtigheid</p> <p>integriteit</p> <p>levensvragen</p> <p>geloofsvragen</p>	<p>Joh 1</p> <p>relatie Johannes en synoptici</p> <p>ontmoetingen met Nikodemus en Samaritaanse vrouw</p> <p>Ikben-woorden</p> <p>ontmoetingen na de opstanding</p> <p>eerste slot Joh 20</p>	<p>waarom geloven?</p> <p>Jezus' plaats in het christelijke geloof</p> <p>wat is leven?</p>	<p><i>bewustheid van geloofs- en levensvragen</i></p> <p><i>aandacht voor eigen geloof of ongelooft</i></p> <p><i>oog voor eigen waarachtigheid en integriteit</i></p>

3. Invulling SO I. 2A. 5

In deze periode staan we aan de hand van het evangelie naar Johannes stil bij de centrale betekenis van de persoon van Jezus Christus en het geloof in hem. Bedoeling is dat de leerlingen beseffen dat zowel de persoon Jezus als het geloof in hem van belang zijn voor hun eigen persoonlijk leven en een zinvolle invulling kunnen bieden voor hun eigen geloofsvragen. Vooral de manier waarop het evangelie naar Johannes Jezus beschrijft als het vleesgeworden Woord en de openbaring van JHWH, de Zoon van God die het leven geeft en brengt, komt aan de orde. Aan de hand van de Bijbelgedeelten Joh 3:1-21 en Joh 4:1-30 leren de leerlingen ook dat het een Bijbels gegeven is, dat zowel waarachtigheid als integriteit onlosmakelijk met het geloof verbonden zijn.

3.1. Week 1

Toelichting

Deze week bespreken wij hoe de leerlingen tegenover het geloof in Jezus Christus staan. Hierbij worden de begrippen waarachtigheid en integriteit op het niveau van de belevingswereld van de leerlingen uitgelegd. Het moet duidelijk worden dat zowel waarachtigheid als eerlijkheid onlosmakelijk met het geloof verbonden zijn. Hierbij moeten de leerlingen ontdekken dat het belangrijk is om zich eerlijk te uiten over al dan niet geloven. In dit kader wordt ook aan de hand van bijvoorbeeld Matt. 6:5,6 Matt. 6:16-18, Joh.4:24 het begrip *schijnheiligheid* uitgelegd. Als Bijbels voorbeeld van iemand die worstelde met haar eigen waarachtigheid en integriteit, wordt stilgestaan bij Jezus' gesprek met de Samaritaanse vrouw. Leg uit wat het betekent om God te aanbidden *in waarheid* (Joh. 4:24).

Bijbel

Joh 4:1-30

Mogelijke tekstverwijzingen in verband met *schijnheiligheid*: Matt. 6: 5,6, 16-18; 7:3-5; 7:21; 15:7-9; Marc.7:6,7; Luc.6:41,42; Joh.4:24.

Suggesties voor invulling

- Brainstormen over waaraan we denken bij het begrip *geloven*? Schrijf alle associaties op en bespreek ze.
- Maak een collage van illustraties uit tijdschriften over wat *geloven* voor de leerlingen betekent. Laat de collage toelichten. Dit kan vervolgens dienen als aanzet tot een gesprek.
- Een rollenspel spelen waarin een leerling beargumenteert waarom hij wel of niet gelooft.
- De leerlingen de enquête *jongeren en geloof* laten invullen (zie bijlage) en vervolgens bespreken.

3.2. Week 2-3

Toelichting

In deze weken ontdekken we hoe Jezus in het Johannesevangelie beschreven wordt. Hierbij behandelen we een paar kenmerken, die niet voorkomen bij de synoptische evangeliën: het begrip *logos* en de *Ik-ben teksten*. Het begrip *logos* (Joh. 1) wordt besproken. Als het vleesgeworden woord is Jezus Christus de openbaring van JHWH, de God van Israël.

Verschillende *Ik-ben teksten* kunnen in dit kader besproken worden: bv: Joh.6:35 ‘Ik ben het brood dat leven geeft’; Joh. 14:6 ‘Ik ben de weg, de waarheid en het leven’.

In het evangelie naar Johannes komt voornamelijk naar voren dat Jezus leven geeft aan de mensen. In Joh 20:31 beschrijft Johannes *het leven* ook als reden waarom hij het evangelie geschreven heeft: *...opdat u door te geloven leeft door zijn naam*. Er wordt behandeld wat Johannes met leven bedoelt en welke rol het geloof van de mensen hierbij speelt. Joh 1:4, *in het woord was leven en het leven was het licht voor de mensen* kan besproken worden. Ook kan verwezen worden naar Joh 3:15-16, 36. Van belang is dat het leven niet slechts iets is wat in de toekomst ligt, maar dat het begint in het hier en nu en in dat opzicht ook relevant is voor het leven hier en nu. Vanuit de gedachte dat het leven van en met Christus al in het hier en nu begint, kan ook gesproken worden over de relevantie van het geloof in Christus. Geloven blijkt niet alleen iets voor een betere toekomst te zijn, maar heeft zijn belang ook in het dagelijkse leven. Ook de vraag wat het betekent om het leven niet te kennen, wordt besproken. Hierbij kan verwezen worden naar de begrippen waarachtigheid en eerlijk. Durven de leerlingen toegeven dat er ‘iets’ ontbreekt in hun eigen leven?

Bijbel

Joh 1:1-18 (Joh 3:13; 16:28)

Joh 3:15-16, 36

Joh 20:30-31

Ik ben teksten: Joh 6:35,48; 8:12; 9:5; 10:7,9; 10:11,14; 11:25; 14:6; 15:1,5

Suggesties voor invulling

- In het evangelie naar Johannes zoveel mogelijk plaatsen opzoeken waar Jezus iets zegt over wie hij is. Bespreek tot welke conclusie we hierdoor komen over wie Jezus is.
- Laat de leerlingen uitleggen wat zij een klasgenoot zouden vertellen als deze aan hen zou vragen: ‘wie is Jezus?’
- Laat de leerlingen uitleggen wat Jezus voor henzelf betekent.
- De leerlingen schrijven aan de hand van één van de gevonden Ik-ben teksten een klein opstel waarin de uitspraak van Jezus door hen wordt uitgelegd.
- Op internet laten opzoeken welke levensvragen er zoal bestaan en welk antwoord de Bijbel hierop volgens hen geeft.
- De leerlingen verwoorden manieren waarop *Ik ben* teksten op een artistieke manier gebruikt worden (b.v. op grafstenen, in liederen)
- Bekijk en bespreek met de leerlingen een fragment uit de speelfilm *The Gospel of John*

3.3. Week 4-5

Toelichting

In deze weken staat de ontmoeting met Jezus als *de levende* centraal. Aan de hand van Joh 3:1-21; 4:1-42 staan we stil bij **ontmoetingen met Jezus**; vervolgens staan we aan de hand van Joh 20 stil bij Jezus als *de levende*.

Als eerste voorbeeld van een *ontmoeting met Jezus* behandelen we het gesprek met Nikodemus. Hierbij wordt uitgelegd wie Nikodemus is en wat het betekent dat hij door Jezus een leraar van Israël wordt genoemd (vers 10). Als zodanig zou hij vanuit zijn joodse achtergrond bekend moeten zijn met het begrip ‘geboren worden uit de geest’. (de betekenis

van dit begrip wordt ook uitgelegd). Hij is dit echter niet, hieruit blijkt zijn geestelijk onbegrip. Jezus confronteert Nikodemus in de eerste plaats met zijn onbegrip. Wat zouden wij bij onszelf ontdekken wanneer wij Jezus zouden ontmoeten?

Bij deze ontmoeting legt de Johannes verder uit dat '*geboren worden uit de geest*' verbonden is met het geloof in Jezus. Vers 15: 'opdat iedereen die in hem gelooft niet verloren gaat, maar eeuwig leven heeft.'

Het gesprek met de Samaritaanse vrouw is al in week 1 behandeld. Hier kan er naar verwezen worden en het gebrek aan geestelijk inzicht bij de Samaritaanse vrouw uitgelegd. Wanneer Jezus spreekt over **levend water**, denkt zij nog altijd dat Hij water uit de put bedoelt. Ook beseft zij in het begin van het gesprek nog niet dat Jezus de beloofde Messias is. In de ontmoeting met Jezus en het gesprek met Hem wordt zij echter tot dat inzicht gebracht.

Aan de hand van Joh 20 staan we stil bij Jezus als *de levende*. Leg uit waarom de opstanding van Christus van essentieel belang is voor het christelijke geloof. Hierbij wordt duidelijk gemaakt dat juist door Jezus' opstanding het leven het laatste woord heeft gekregen en de overwinning over zonde en dood is behaald. Zonder de opstanding van Christus bestaat er geen evangelie en zijn ook zij die geloven zonder hoop in de wereld (1 Kor.15:17) Immers: zijn opstanding biedt de garantie van onze opstanding (vergelijk 1 Kor.15:22-28).

We lichten een aantal aspecten van Joh 20 toe:

- Johannes beschrijft de gebeurtenissen als plaatsvindend in de tijd en in de geschiedenis. (vgl. vers 19: Op de avond van de eerste dag van de week ..., vers 26: ... een week later...). Het gaat hier volgens Johannes dus niet slechts om een mooi verhaal, maar om een werkelijke in tijd en geschiedenis plaatsgevonden gebeurtenis.
- Bij de ontmoetingen met de opgestane Heer zien we telkens weer twijfel en ongeloof bij hen die Hem ontmoeten. De discipelen denken aanvankelijk dat Jezus uit het graf is weggenomen (vers 2), Maria denkt hetzelfde (vers 13), Thomas wil Hem eerst met eigen ogen zien en aanraken (vers 25). Al deze twijfels worden echter in de ontmoeting met de levende Zelf weggenomen: zijn levende aanwezigheid neemt iedere twijfel weg. Alleen al dit feit bewijst dat Hij werkelijk leeft. Wanneer we dit betrekken op het leven van de leerlingen, met hun geloofsvragen, kan erop gewezen worden, dat Christus als de levende ook daadwerkelijk bij hun leven en vragen betrokken is.

Bijbel

Joh 3:1-21

1 Kor 15:12-28

Joh 20

Suggesties voor invulling

- Een videofragment van het EO programma 'de verandering' (of eventueel een getuigenis programma van de PRO of ERTS) laten zien en bespreken.
- Laat de reacties van de verschillende spelers in Joh 20 opzoeken en uitleggen; hoe zouden de leerlingen in zo'n situatie gereageerd hebben.
- De leerlingen maken een geïllustreerd (groeps)werkje met als titel: *Echt leven!* (bv het thema leven in publiciteit, muziek, media). Deze opdracht kan als afsluitend werk bij het thema gehanteerd worden.

4. Didactisch materiaal en bronnen

Methodische handleidingen

- R.H.Matzken, B.J.E.Van Noort, *De Bijbel in de basis. Deel 2 Evangelie, leerboek en werkboek*, Baarn 1995 (Nijgh en Versluys), hoofdstuk 9 Ontmoetingen met Jezus; hoofdstuk 10 Jezus en de Samaritanen.
- E.R.Jonker, *Aan het Woord komen*, Zoetermeer 1992 (Boekencentrum), pag. 294vv

Achtergrondinformatie over het Johannesevangelie

- J.Bowker, *Groot handboek bij de Bijbel*, Kampen/Tielt, 1998 (Kok/Lannoo), pag. 304-313.
- C.K.Barrett, *The gospel according to St.John, an introduction with commentary and notes on the greek text*, Londen, 1978 (SPCK) 638 pp.
- P.J.Tomson, *'Als dit uit de Hemel is.....'*, Hilversum 1997 (B.Folkertsma Stichting voor Talmudica), pag. 259-295.
- *Studiebijbel (nr.5) 'Het Evangelie naar Johannes'*, Soest 1990 ('In de Ruimte; nu: Centrum voor Bijbelonderzoek, Veenendaal) o.a. Joh.1:1-18, pag. 10 -33; Joh.3:1-21 pag. 97 - 121; Joh 4:1-42 pag. 137 -177; excurs: 'Johannes en de eerste drie evangeliën' pag. 847 – 855.

Materiaal over Jezus

- DVD *'The Gospel of John'* (Ondertiteling Nederlands / Frans, 181 min.)

Materiaal over 'geloven' en 'geloofsbeleving'

- T.Olthof, *Geloven van A tot Z, gespreksmateriaal bij: Geloven leer je samen*, Gorinchem 1995 (Narratio).
- www. pego-site.be - Geloof en werk – Documenten – Syllabi: *De doelgroep v.h. nieuwe leerplan PEGO SO I – studiedag SO 2007 met o.a. Jongeren in de Middenschool (De vroege ontwikkeling v.d. Adolescent)* G. Blokland, *De Geloofsontwikkeling in de overgang van de basis- naar de middenschool.* .
- M.Green, *Dat geloof je toch niet!*, Barneveld 2007 (Plateau), 12 veelgehoorde reacties op het christelijke geloof.
- M.Tensen, *Wat & waarom ik geloof*, Almere 2007 (Coconut), een boek met veel vragen over het christelijke geloof met ondersteunende website: www.ikgeloof.nu .
- N. L.Geisler, F.Turek, *Ik heb te weinig geloof om een atheïst te zijn*, Amsterdam 2007 (Ark Boeken), bij deze uitgave is een afzonderlijke studiegids verschenen met samenvattingen, discussievragen en literatuurlijsten.
- N.Gumbel, *Brandende Kwesties*, Hoornaar 2002³ (Gideon) 7 vragen waar we met het christelijke geloof tegenop lopen. Met studievragen over: lijden, andere godsdiensten, seks voor het huwelijk, New Age, homoseksualiteit, wetenschap, drie-eenheid.
- <http://www.eo.nl/ronduit/.....>; <http://www.levensvragen.nl/>